

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри Павлик О.А.

Реєстраційний № _____

«_____» _____ 202_ р.

(підпис) (прізвище, ініціали)

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗПОМ-22
ступеня вищої освіти магістр
спеціальності 013 Початкова освіта
Ганіної Уляни Григорівни

Керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лисевич Олександра Вікторівна

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Члени комісії _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг – 2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Ганіна Уляна Григорівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	8
1.1. Поняття соціальної компетентності молодших школярів у психолого-педагогічній літературі й особливості її розвитку в учнів початкової школи.....	8
1.2. Проектна діяльність як засіб розвитку соціальної компетенції молодших школярів.....	14
1.3. Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку.....	33
Висновки до 1 розділу.....	42
РОЗДІЛ2 ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	44
2.1. Специфіка розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобом проектної діяльності у позакласній роботі.....	44
2.2. Характеристика рівня розвитку соціальної компетентності молодших школярів.....	48
2.3. Система роботи з розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної діяльності.....	55
Висновки до 2 розділу.....	69
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72
ДОДАТОК А.....	77
ДОДАТОК В.....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні перед школою стоять такі завдання як різнобічний і своєчасний розвиток дітей, їхніх творчих здібностей, формування навичок самоосвіти, самореалізація особистості в соціально позитивних видах діяльності; організацію навчального процесу з урахуванням сучасних досягнень науки та цілеспрямоване створення умов для формування різноманітних вмінь, для формування гідної життєвої перспективи для кожної дитини, її освіти, виховання та соціалізації; підвищення технологічної, комунікативної, проєктної культури.

В основі НУШ лежить компетентнісний підхід, що характеризується особистісною спрямованістю до кожного школяра. Особистість школяра розвивається в ході освітнього процесу, що призводить до становлення такої мети освітнього процесу, як формування компетентності школяра.

Коли дитина приходить до школи, перед нею стоїть завдання освоєння шкільної програми, а також особистісний розвиток. Результатом особистісного розвитку є готовність і здатність учнів до саморозвитку й особистісного самовизначення; сформованість їхньої мотивації до навчання та цілеспрямованої пізнавальної діяльності, системи значущих соціальних і міжособистісних стосунків, ціннісно смислових настанов, які відображають особистісні й громадянські позиції у діяльності; соціальні компетентності; правосвідомість; здатність ставити цілі й будувати життєві плани; здатність до усвідомлення української ідентичності у полікультурному соціумі.

Інноваційний пошук нових засобів, приводить педагогів до розуміння того, що нам потрібні діяльнісні, групові, ігрові, рольові, практико-орієнтовані, проблемні, рефлексивні та інші форми і методи навчання.

Провідне місце серед таких методів, виявлених в арсеналі світової та вітчизняної педагогічної практики, належить сьогодні методу проєктів, який

покладено в основу однієї з форм учнівської діяльності, а саме проєктної діяльності.

В умовах процесу, що оновлюється, школі потрібні такі форми навчання, які допоможуть:

- сформувати активну, самостійну та ініціативну позицію учнів у навчанні;
- розвинути загальнонавчальні вміння та навички: дослідницькі, рефлексивні, самооцінюванні;
- сформувати не просто вміння, а компетенції, тобто вміння, що сполучаються з досвідом їх застосування в практичній діяльності;

Ці форми навчання мають спиратися на принцип зв'язку навчання з життєвими ситуаціями.

Нові освітні результати (насамперед навчальна та соціальна самостійність; компетентність у розв'язанні проблем, в ухваленні рішень; відповідальність та ініціативність та ін.) можуть бути досягнуті через проєктну діяльність школярів.

Дійсно, у сучасній українській школі, зокрема й у її початковій ланці, спостерігається хвиля популяризації проєктної діяльності, в основі якої, як ми сказали, лежить метод проєктів. Цей метод, своєю чергою, не є принципово новим у світовій педагогічній практиці, проте повною мірою відповідає сучасним засадам української освіти: компетентнісному, особистісно-орієнтованому, системно-діяльнісному підходам до навчання та виховання, суб'єктності школяра в процесі набуття знань.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність використання проєктної діяльності для розвитку соціальної компетентності учнів початкової школи.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання:**

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу та визначити зміст базових понять дослідження «соціальна компетентність», «проектна діяльність».

2. Розкрити особливості розвитку соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку.

3. Визначити специфіку проектної діяльності як засобу розвитку соціальної компетентності молодших школярів в початковій школі.

4. Провести діагностику розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

5. Розробити систему роботи з розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобами проектної діяльності у позакласній роботі та експериментально перевірити її.

Об'єкт дослідження: процес розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження: система роботи з розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобом проектної діяльності під час позакласної роботи.

Гіпотеза дослідження полягає у тому, що використання проектної діяльності у позаурочній роботі позитивно вплине на розвиток соціальної компетентності молодших школярів.

При написанні кваліфікаційної роботи використано комплекс *методів* дослідження:

1. Теоретичні методи дослідження: бібліографія, реферування, цитування, аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення;

2. Емпіричні методи дослідження: психолого-педагогічний експеримент, педагогічне спостереження за освітнім процесом, бесіда, анкетування, тестування, опитування, метод кількісної та якісної обробки результатів.

Експериментальна база дослідження: Дослідження проведено на базі КЗ «Ліцей №1», Долинської міської ради. У дослідно-експериментальній роботі взяли участь учні 2-А (експериментальний клас) та 2-Б (контрольний клас) класів у загальній кількості 48 осіб.

Практичне значення дослідження. У роботі узагальнено і систематизовано матеріал та представлена система робота з розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобом проєктної діяльності.

Результати дослідження можуть бути джерелом інформації для вчителів, методистів та всіх зацікавлених учасників освітнього процесу, які прагнуть активно сприяти розвитку соціальної компетентності молодших школярів.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційного дослідження доповідалися на науково-практичному семінарі КДПУ «Неперервна освіта у контексті глобалізаційних змін: Шляхи подолання контраверсійності» (25 травня 2023 р.). За результатами дослідження опубліковано статті: «Розвиток соціальної компетентності молодших школярів». Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах / За заг. ред. Дороніної Т.О. – Кривий Ріг : ВЦ КДПУ. 2023. Вип.9. 117 с., С.55-57, «Розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобом проєктної технології». Актуальні питання теорії і практики початкового навчання: Збірник наукових праць студентів. Кривий Ріг: Криворізький державний педагогічний університет, 2023. Вип.16. 138 с., С.39-42.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття соціальної компетентності молодших школярів у психолого-педагогічній літературі й особливості її розвитку в учнів початкової школи

Соціальна компетентність складається зі знання норм і правил спілкування та поведінки у суспільстві, знання продуктивних способів взаємодії з оточуючими людьми, знання власних особистісних особливостей, що сприяють досягненню успіху, прагнення проявляти себе в соціально схвалюваній діяльності, досягненні успіхів, ціннісного ставлення до творчості, ціннісного ставлення до себе та іншої особистості.

Молодший шкільний вік є ефективним для розвитку соціальної компетентності, адже в цей період в учнів відбуваються зміни в мотиваційній, когнітивній, емоційній та поведінковій сферах, у способах взаємодії з оточуючими, у розвитку морального, розумового та фізичного аспектів. Також відбувається становлення довільності психічних процесів, процесів підпорядкування мотивів, починає проявлятися емоційний відгук на виховний вплив.

Основним видом діяльності молодшого школяра стає навчання, у процесі якого відбувається набуття нових знань, умінь і навичок, нагромадження систематичних відомостей про навколишній світ, природу і суспільство. Ієрархія мотивів і пов'язаних із ними усталених способів поведінки в цьому віці ще не сформована, що дає змогу найефективніше впливати на процес розвитку соціальної компетентності.

Соціальну компетентність розглядають у працях І. Гушлевської, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина та ін.. Процес розвитку соціальної компетентності розглядають Л Сохань., І. Єрмакова та ін.

Сучасний освітній процес спрямований на формування та розвиток особистості учня, здатної інтегруватися у соціум через засвоєну в школі культуру поведінки, соціальні норми та цінності, становлення світогляду і самовизначення учнів. Результатом освітнього процесу в сучасній школі має виступати компетентність випускника.

"Соціальна компетентність" розглядається як [39]: "Компетентність-інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній спроможності та готовності її до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання та соціалізації й орієнтованих на самостійну та успішну участь у діяльності".

Флярковська О. [43] визначає компетентність як володіння, володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та до предмета діяльності. Він визначає компетентність як "комплексну характеристику особистості, що відображає результат суб'єктивованого опанування знань, умінь, навичок, стосунків, виявляється в готовності та здатності приймати відповідальні рішення в автономній соціально-орієнтованій ситуації". Проценко О. вважає, що компетентність- оціночна категорія, яка характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, маючи на увазі рівень її розвитку, її здібності кваліфіковано ухвалювати адекватні та відповідальні рішення в проблемних ситуаціях, планувати й здійснювати дії, які приводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей [37].

Отже, компетентність – якість людини, що характеризується наявністю в неї певних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення діяльності в певній сфері. Соціальна компетентність – система знань про соціальну дійсність і себе, система складних соціальних умінь і навичок взаємодії, сценаріїв поведінки в типових соціальних ситуаціях.

Марущак О. [26] говорить про соціальну компетентність, як про інтегративне особистісне утворення, що включає знання, уміння, навички та

здібності, які формуються в процесі соціалізації та дають змогу людині швидко й адекватно адаптуватися в суспільстві й ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням. Коваленко В. визначає соціальну компетентність, як якість людини, що характеризується вмінням обрати правильні соціальні орієнтири та вмінням організувати свою діяльність відповідно до цих орієнтирів [19]. Докторович М. характеризує соціальну компетентність, як особистісне формування переконань, поглядів, ставлень, мотивів, установок на певну поведінку [15]. Гончарова-Горяньська М. розглядає соціальну компетентність як психологічний аспект зміцнення психічного здоров'я особистості, що має особливості на різних вікових етапах. Соціальна компетентність визначається рівнем знань і вмінь, якостей особистості, які допомагають особистості адаптуватися в суспільстві та сприяють самореалізації [8].

На думку Варецька О., соціальна компетентність об'єднує ціннісне розуміння соціальної дійсності, категоріальні конкретні соціальні знання як настанови до самовизначення, як уміння індивіда здійснювати соціальні технології в головних сферах діяльності людини [3].

Незважаючи на існування різних визначень соціальної компетентності, встановлено, що соціальна компетентність, по-перше, відображає взаємодію людини та соціального оточення; по-друге, передбачає сформованість у людини способів міжособистісної взаємодії, що можуть ґрунтуватися на особистому соціальному досвіді, додержанні традицій, настанов суспільства або за допомогою набуття знань; по-третє, є інтегративною характеристикою, що складається з кількох компонентів; по-четверте, передбачає співвідношення власних цілей і потреб із цілями та потребами іншої особистості, групи людей і соціуму загалом [9, с. 27-34].

Отже, соціальна компетентність включає в себе:

- усвідомлення необхідності прийняття норм конкретного соціуму;

- усвідомлення необхідності розширення спеціальних знань-умінь з метою досягнення високого рівня адаптивності;
- осмислення й адекватна оцінка своїх можливостей у даній ситуації щодо досягнення передбачуваного результату;
- уміння (здатність, готовність) актуалізувати свій особистісний досвід стосовно конкретної ситуації;
- визначення можливих і найефективніших способів діяльності, варіантів поведінки;
- готовність до прийняття особистої відповідальності за вибір власної поведінки в ситуації соціальної взаємодії.

На думку Коваленко В. [18], нині соціальна компетентність стає дедалі більш значущою в усіх сферах соціального життя людини, а сама якість соціальної компетентності характеризує людину, яка успішно пройшла соціалізацію і здатна до адаптації та самореалізації в умовах сучасного суспільства.

Різні види соціальної компетентності виокремлюють [23] Лопатіна Л., [25] Мальцева О., [26] Марущак О. та ін. Так, Субіна О. визначає такі види компетентності: вербальна, комунікативна, соціо-професійна, соціально-психологічна та самоідентифікація (его-компетентність) [41].

Вербальна компетентність являє собою вміння зважати на доречність виразів, їхній контекст і підтекст, уміння без помилок користуватися письмовим мовленням і вміння висловлюватися з використанням метафор.

Комунікативна компетентність - знання культурних норм та успішне володіння ними. Соціально-психологічна компетентність являє собою розуміння різноманіття суспільних ролей і способів взаємодії, здатність розв'язувати міжособистісні проблеми та вміння поводитися в конфліктних ситуаціях.

Его-компетентність – розуміння своєї статевої, національної приналежності, знання своїх сильних і слабких сторін, своїх здібностей і

ресурсів, знання механізмів саморегуляції та здатність ними користуватися [41].

Дзененко О. [13] вважає, що соціальна компетентність складається з таких компонентів:

- мотиваційно-емоційного, що включає ставлення до іншої людини як найвищої цінності, прояв доброти, уваги, турботи, допомоги, милосердя;

- когнітивного, пов'язаного з пізнанням іншої людини, здатністю зрозуміти її особливості, інтереси, потреби, помітити зміни настрою, емоційного стану;

- поведінкового, що стосується вибору адекватних ситуацій, способів спілкування, етично цінних зразків поведінки.

Ліннік О. [22] визначає структуру соціальної компетентності через виокремлення критеріїв і показників сформованості соціальної компетентності, як результату соціалізації учня, виражаючи їх через особистісні утворення, що піддаються вимірюванню. Структура соціальної компетентності представлена у табл.1.1

Таблиця 1.1

Структура соціальної компетентності

Критерії	Складові	Показники
Мотивація	Відносини, виражені через мотиви і цінності	Прагнення до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності; переважання мотивів досягнення успіху; цінність творчості; ціннісне ставлення до себе та іншої особистості.
Обізнанність у способах продуктивної взаємодії у соціумі	Знання	Знання норм і правил спілкування та поведінки в суспільстві; знання продуктивних способів взаємодії в діяльності; знання власних особистісних особливостей, що сприяють досягненню успіху.
Сформованість умінь орієнтації в соціокультурному просторі	Уміння та навички соціальної поведінки	Сформованість навичок і способів соціально значущої діяльності; умінь спілкування та взаємодії в навчальній і позанавчальній діяльності; навички емоційної саморегуляції; володіння засобами організації своєї поведінки; навички проблемно-розв'язної поведінки.

Коваленко В. [19], визначаючи структуру соціальної компетентності, виокремлює мотиваційний, когнітивний і поведінковий компоненти соціальної компетентності.

Шахрай В. [44] пропонує таку структуру соціальної компетентності: мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви соціальної діяльності, сформованість мотивації, прагнення досягти досягнень, установки на соціальну взаємодію, ставлення до моральних норм, цінності суспільного та особистісного порядку); операційно-змістовний (знання, уміння, навички, які дають змогу здійснювати критичний аналіз своїх та чужих вчинків, прогнозувати результат взаємодії, здійснювати комунікацію, впливати на інших людей, ставити цілі та досягати їх).

Дослідники приділяють велику увагу вивченню поняття "соціальна компетентність", але не існує єдиного підходу до класифікації видів і складу соціальної компетентності в молодшому шкільному віці. Але, аналізуючи дослідження різних авторів, можна сказати, що соціальна компетентність молодшого школяра-це наявність у нього

у нього компетенцій, які дають змогу взаємодіяти в суспільстві, включають в себе знання, уміння та навички суспільної поведінки та діяльності.

У дослідженнях низки авторів є багато спільного, що дає змогу виокремити такі компоненти соціальної компетентності молодшого школяра:

- когнітивний (знаннєвий)- наявність у людини комплексу знань про специфічні особливості взаємодії та сукупність умінь, що забезпечують ефективну взаємодію з людьми;

- мотиваційний- присутність у людини потреби взаємодіяти і спілкуватися з іншими людьми, проявляти себе в соціально схвалюваній діяльності, готовність бути позитивно налаштованим до співрозмовника;

- операційно-поведінковий (діяльнісний) - наявність у людини сукупності комунікативних умінь, прагнення й уміння розуміти інших і бути

зрозумілим іншими, володіння різними стилями спілкування та вміння їх застосовувати відповідно до ситуації.

1.2 Проектна діяльність як засіб розвитку соціальної компетентності молодших школярів

За твердженням Мантули Т. [24], словом "проект" (від латинського *projectus* "видатний уперед") називають, по-перше, сукупність документів (розрахунків, креслень та ін.), необхідних для створення будь-якої споруди або виробу; по-друге, це може бути попередній текст будь-якого документа; і третє значення, яке має безпосередній стосунок до предмета нашого дослідження – якийсь задум або план. Вивчаючи досвід деяких учених, таких як [32] Онопрієнко О., [4] Волковської Т., [5] Голубенко М., [36] Пометун О., дослідник Ліннік О. стверджує [22], що вперше термін "проект" ужив 1908 року Д. Снеджен - завідувач відділу виховання сільгоспшкіл у США. В 1911 року Бюро виховання США ввело в законний обіг термін "проект". Разом з тим, багато вчених, наприклад, Юрчик О., вважають, що теорія і практика проектного навчання почала динамічно розвиватися наприкінці 19 - початку 20 століття. Слово "проект" у сучасному розумінні - це намір, ідея, яка буде здійснена в майбутньому за певних умов [46].

Як відомо, дидактичні засади методу проектів розробили американські педагоги Д. Д'юї та його послідовники В. Кілпатрік, Е. Коллінз, метод ґрунтувався на теоретичних концепціях "прагматичної педагогіки", основоположником якої був американський філософ ідеаліст Джон Д'юї (1871-1965). Найяскравіші методологічні аспекти проектної діяльності в поглядах Д. Д'юї:

- важливо підпорядковувати зміст навчання, вирішення практичних проблем підготовці та інтересам дитини;

- здібності дитини закладаються природою, а школа має створювати умови для їхнього розкриття;
- головним є не кількісні характеристики знань, набуті учнями в школі, а вміння використовувати їх у конкретній ситуації;
- розв'язання проблем потребує поєднання розумової та фізичної праці, має розвивальну та суспільну цінність.

Дослідник Ліннік О. [22] висловлює думку про те, що Дж. Д'юї не вживав термін "проектне навчання". У своїй діяльності він оперував терміном "активні методи навчання". Він говорив: "Застосування в школі різних форм активної роботи сприятиме повному оновленню шкільної атмосфери. Це дасть дитині можливість пристосовуватися до життя, а школа стане для неї домівкою, замість того, щоб залишатися лише місцем, де дитина продовжувала б вчити сухі уроки, які мають віддалений стосунок до того, що може знадобитися їй на життєвому шляху". Теоретично метод за Дж. Д'юї ґрунтується на його педагогічних концепціях, у яких значний сенс надавався навчанню через діяльність, це й було виражено в назві методу - метод "навчання через роблення" [27].

Ми більшою мірою схилиємося до тієї позиції вченого, на підставі якої дії вчителя загалом мали спрямовуватися на розвиток мислення учнів, що ґрунтується на їхньому особистісному досвіді.

Базовий аспект методу проблем Дж. Д'юї становив його опис акту мислення, що включає проблемну ситуацію, розбір даних, висування і перевірку гіпотези та висновки. Вибудовуючи процес навчання згідно з цим описом, учитель формував у дітей у процесі розв'язання проблемних завдань прийоми творчого навчання, зберігаючи за собою лише право загального керівництва в організації дослідницької навчальної діяльності, що виконувалася школярами самостійно. У подальшому ідеї проектного навчання продовжували В. Кілпатрік, Е. Коллінгс, А. Флекснер [34]. Кілпатрік, Е. Коллінгс, А. Флекснер [27].

За твердженням дослідників, ідеї проектного навчання виникли у світі практично паралельно з розробками американських педагогів. Під керівництвом С. Т. Шацького в 1905 році організовано невелику групу співробітників, які намагалися активно використовувати різні види проектування у практиці роботи з дітьми. Ця діяльність пов'язана з іменами П. П. Блонського, С. Т. Шацького, А. С. Є. Г. Кагарова, М. В. Крупеніної, В. В. Ігнат'єва, В. М. Шульгіна. О.С. Полат [46] пише у своїх роботах про те, що за деякий час концепція методу проектів переживе певну макроеволюцію. Виникнувши з образу вільного виховання, на сьогоднішній день вона виглядає об'єднаним елементом досить розробленої та організованої освітньої компанії. Але основа цієї концепції зберігається такою самою – зацікавлювати та привертати увагу дітей до поставлених проблем. Інтерес, увага та вміння розв'язати проблему, своєю чергою, передбачає володіння певною кількістю знань у дитини. У розв'язанні проблемних ситуацій через проектну діяльність передбачається, що діти використовуватимуть ці знання на практиці, де, в даному випадку, має розвиватися рефлексорне (у термінології Джона Дьюї) та творче мислення [22].

Дослідник Мальцева О. [25] стверджує, що метод проектів є новаторським у методиці педагогів. Він допускає можливість повною мірою врахувати відмінні риси кожного учня окремо, тим самим реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні. Цей підхід базується на особистісних характеристиках, колишньому досвіді, ступені розумового, духовного і фізичного розвитку дитини.

У своїй роботі Онопрієнко О. заявляє [32], що понад усе в проекті виділяється аналіз певної ситуації, щодо якої він представляється і здійснюється. Включеність, властива ситуації - важлива складова проекту. Проект, у своєму початковому вигляді, практично завжди передбачає отримання значущого результату, що впливає на ситуацію, щодо якої виник задум. Задум, потім і модель виникають як спосіб впливу на ситуацію, як

форма розуміння цієї ситуації. Якщо суть ситуації вдалося визначити в аналізі, діяльність буде успішною, зворотний бік у тому, що, якщо якісь важливі сторони упущені, отриманий у результаті продукт не відповідатиме поставленій меті. Ця особливість проекту робить його вельми чутливим до моделювання ситуації. Щоб змоделювати ситуацію, треба знати її максимально повно. Це інформаційний аспект проектування.

Згідно зі Український педагогічний енциклопедичний словник Гончаренко С. У. [6], метод проектів – це система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, орієнтована на самореалізацію особистості учня шляхом розвитку його інтелектуальних і фізичних можливостей, вольових якостей і творчих здібностей у процесі створення під контролем вчителя нових товарів і послуг, які володіють суб'єктивною й об'єктивною новизною та мають практичну значущість.

Метод проектів є педагогічною технологією стверджує Ліннік О. [22], що якщо розмірковувати про метод проектів як про педагогічну технологію, то вона визначає комплекс методів: дослідницьких, пошукових, проблемних, творчих. Розглядаючи метод проектів як педагогічну технологію, ми розкриваємо її компоненти.

Узагальнення висновків різних досліджень показало, що метод проектів активує пізнавальну діяльність молодших школярів, дає імпульс до розвитку їхніх творчих здібностей, самостійності, підвищує рівень мотивації. Також цей метод, на думку Орлової Л, формує такі якості особистості, як товарицькість, терпимість до чужої думки, відповідальність за слова та вчинки, підштовхує до самореалізації та самоосвіти [33].

Визнання методу проектів визначено тим, що з огляду на свій освітній аспект, він дає змогу також розв'язувати задачі розвитку творчих можливостей учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та застосовувати їх для розв'язування когнітивних і практичних завдань, шукати й узагальнювати отриману інформацію.

Дослідник Юрчик О. [46] стверджує, що метод проєктів – це сукупний синтезований процес розумного поєднання відтворювальної та продуктивної діяльності, що припускає можливість поєднувати, зіставляти формальні знання з практичним досвідом.

Онопрієнко О. [32], Орлова Л. [33] стверджують, що метод проєктів базується на уявленні головної ролі особистості дитини в системі розвитку та "її активності, самостійності, емоційної чуйності до навколишнього світу, творчого потенціалу". Мантула Т. [24] стверджує, що метод проєктів дає змогу формувати деякі особистісні якості, які розвиваються лише в діяльності й не можуть бути засвоєні вербально. До таких якостей Мантула Т. відносить насамперед вміння працювати в колективі, брати й розділяти відповідальність за вибір, рішення, аналізувати результати роботи. Загалом це стосується групових проєктів, коли в малому колективі під час його взаємної діяльності з'являється спільний продукт і з'являється відчуття того, що того, що ти член команди, відповідно, з'являється вміння підпорядковувати свою вдачу, характер, співпідпорядковувати свій час інтересам спільної справи [22].

Ми поділяємо точку зору авторів, які ставлять у методі проєктів на перше місце діяльність. Діяльність – специфічна людська форма ставлення до навколишнього світу, зміст її становить: а) доцільна зміна та перетворення в інтересах людей; б) умова існування суспільства.

Також ми звернули увагу на основне положення Кравченко Т. [21], яке полягає в тому, що "не свідомість і взаємодія свідомостей, а тільки реальна діяльність людини, яка завжди є осмисленою діяльністю, визначає і її психічний розвиток у цілому, і перебіг окремих психічних процесів". Діяльність містить у собі мотив, мету, способи, хід дій, підсумок. Поняття "організація" в психолого-педагогічній літературі залежно від аспекту опису, на думку Яценко Т. [47], має такі трактування:

- внутрішня впорядкованість, узгодженість, взаємодія більш-менш автономних, диференційованих частин цілого, зумовлені його будовою;

- сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення та вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого;

- процес створення організаційної структури, функціональний поділ і координація основних видів робіт у керованій структурі [47]. Ліннік О. у своїй роботі пише [22], що проєктна діяльність – це унікальна діяльність, що має початок і кінець у часі, спрямована на досягнення заздалегідь визначеного результату/мети, створення певного, унікального особистісного результату.

Юрчик О. [46] під проєктною діяльністю розуміє технологію, що має особистісно-орієнтоване спрямування, спосіб організації самостійної діяльності учнів, спрямований на розв'язання задачі навчального предмета, що поєднує в собі проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, презентаційні, дослідницькі, пошукові та інші методики.

Орлова Л. [33] визначає проєктну діяльність – як різні види самостійної діяльності, поведінки та досвіду, що ґрунтуються на поточних і перспективних інтересах дитини. На думку дослідника, проєктна діяльність має основу, що базується на взаємодії дитини з дорослими, а з іншого боку, значну, на постійно розширюваних самостійних діях самого учня (власний досвід, пошук, вибір, маніпулювання предметами та діями, конструювання, фантазування, спостереження-вивчення-дослідження).

Онопрієнко О. у своїх дослідженнях розглядає проєктну діяльність як форму навчально-пізнавальної активності школярів, що полягає у вмотивованому досягненні свідомо поставленої мети зі створення творчих проєктів, підтримує єдність та наступність різних сторін процесу навчання і має на меті розвиток особистості суб'єкта навчання [32].

У своїй роботі Мантула Т. [24] розуміє проєктну діяльність як взаємно когнітивну та креативну діяльність, орієнтовану на оволодіння учнями прийомами самостійного досягнення поставленої пізнавальної задачі, задоволення пізнавальних запитів, самореалізацію та розвиток особистісно значущих рис, які вони набувають у процесі виконання навчального проєкту.

Дослідниці Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. зазначають, що в сучасній науці визначається щонайменше п'ять суттєвих характеристик проектної діяльності. Вона стверджує, що вчений відзначає такі трактування:

- вид людської здатності, яка відрізняє її як соціальну істоту від інших біологічних організмів;
- елемент будь-якої діяльності, роль якого визначається у створенні образу майбутнього результату;
- самостійний вид діяльності, що взаємопов'язаний із розробкою проекту та способів його реалізації;
- особливий вид пізнання, що ґрунтується на знанні, досвіді та інтуїції і дає уявлення про об'єкти, які мають можливість виникнути за умови реалізації проектної ідеї;
- методологія діяльності, націленої на отримання об'єктивно або суб'єктивно нового результату [14].

На думку дослідника Юрчик О. [46], проектна діяльність виступає технологією проблемного навчання, що визначається активною, самостійною, творчою діяльністю учнів зі створення конкретного навчального продукту. Це поняття, на думку авторки, відрізняється від інших понять тим, що уточнено суть, чим є метод проєктів, із зазначенням результату (є технологією проблемного навчання зі створенням конкретного навчального продукту), визначенням і встановленням ієрархії важливих ознак (характеризується активною, самостійною, творчою діяльністю учнів). На думку Ліннік О. [22] проектна діяльність загалом враховує та систематизує більшість аспектів організації навчальної діяльності школярів, як на рівні організаційних умов, так і на рівні здійснення самої діяльності.

Дослідниці Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. [14] у своїй роботі стверджують, що проектна діяльність створює нововведення в мотивації та структурі потреб особистості: учень усвідомлено обирає засоби проектної діяльності. Паралельно на новому якісному рівні втілюється в дійсність

реалізація потенціалу дитини, розкриваючи її як активного суб'єкта, що вивчає навколишній світ і саму себе, приймає власний досвід дій у світі, що існує навколо. О. Ліннік [22] ділиться такою думкою, в якій стверджує, що проектна діяльність має вирізнятися деякими характеристиками, щоб називатися такою. До них належать: спрямованість на набуття певного результату;

- заздалегідь поданий опис результату у вигляді начерку з усіляким представленням конкретних деталей;
- певною мірою чітке визначення дати досягнення результату;
- заздалегідь складений план дій щодо досягнення цілей;
- наявність розкладу із зазначенням часу з детально опрацьованими підсумками кожної дії (операції), які надалі забезпечать успіх результату сукупного проекту;
- виконання дій, одночасно фіксуючи та коригуючи їх;
- отримання продукту проектної діяльності, його зіставлення із заданою суттю проектування, аналіз нової ситуації [34].

Питанням, як розробити, створити і впровадити проектну діяльність у процес навчання на багатьох етапах освіти, займалася велика кількість вітчизняних дослідників початку ХХІ ст. Проте, на сьогоднішній день їм не вдалося дійти єдиної думки у визначенні поняття "проектна діяльність". Як нам стало зрозуміло, існує безліч підходів до визначення поняття "проектна діяльність".

Ми згодні з дослідниками в тому, що потрібно розглядати проектну діяльність як діяльність у межах виконання проекту, розраховану на самостійне виконання молодшими школярами сукупності дій із розв'язання значущої для них проблеми, що завершуються створенням продукту за натхненої та скерованої підтримки дорослого. Також ми згодні, що необхідно розглядати у нерозривному зв'язку проектну діяльність учнів і метод проектів, як технологію продуктивно пізнавальної діяльності, яка організовує для учнів власний шлях до нових знань, а також переживання відкриття цих знань.

Проектна діяльність базується на організації процесу навчання, що має можливість варіюватися. У підсумку проектна діяльність найкращим чином може забезпечити виконання сучасних вимог до формування особистості учнів. При цьому враховуються їхні індивідуальні потреби та можливості. Учні здійснюють і відпрацьовують не тільки конкретні трудові дії, а й, по суті, розв'язують різноманітні конструкторсько-технологічні та технічні завдання.

Існує думка, що прототипом проектної діяльності в початковій школі представляються проектні завдання. Під проектним завданням визначають таке – це завдання, де прицільно активізується комплекс учнівських дій за допомогою набору завдань. Дії спрямовані на створення результату ("продукту"), якого раніше не було в житті. Також у процесі розв'язання цього завдання приходить якісно нова зміна групи дітей [14]. Обов'язкова умова проектної діяльності визначена в наявності розуміння про кінцевий продукт діяльності, її етапи та реалізацію, які, своєю чергою, заздалегідь були опрацьовані.

Слід зазначити важливий аспект, що проектна діяльність у початковій школі організовується поетапно, а також за безпосередньої участі та підтримки дорослого.

Поетапна організація вчителем проектної діяльності дає змогу успішно формувати особистісні якості дитини (уміння працювати в колективі, співпрацювати в режимі діалогу, уміння розв'язувати творчі суперечки, допомагати іншим, навчати своїх товаришів, оцінювати свої та чужі дії) та позитивну мотивацію до навчальної діяльності. Існують різні підходи до виокремлення етапів виконання навчальних проектів [22].

Ми згодні з Додусенко Н., Нетужиловј. І. [14] є тому, що можна виокремити три основні етапи виконання навчальних проектів:

- підготовчий – визначення та аргументація проблеми, доказ актуальності проекту, підбір теми, виокремлення його мети, завдань і передбачуваних результатів, аналіз та оцінка майбутньої діяльності,

виявлення та пошук способів і ресурсів, джерел інформації, складання плану проєкту (план робіт), цільова презентація, попередній аудит і правка;

- основний – групування отриманого матеріалу, оформлення проєкту;
- заключний – кінцевий контроль, захист проєкту (підсумкова презентація), експертиза, рефлексія, впровадження проєкту.

За твердженням Ліннік [22], мета проєктної діяльності – це розуміння та застосування знань, умінь і навичок, набутих під час вивчення різних предметів (на інтеграційній основі). До завдань проєктної діяльності належать:

1) Навчання плануванню (дитина буде здатна визначити мету, прописати завдання, що будуть виконані для досягнення мети, зосередитися на поставленій меті та її досягненні протягом усього виконання проєкту).

2. Формування навичок пошуку та опрацювання отриманої інформації, матеріалів, правильного використання підібраного матеріалу.

3) Навчання учня розбирати, піддавати аналізу свої дії, творчо та критично мислити.

4. Викладання навичок письмового звіту, навчити складати план роботи, презентувати якісно опрацьовану інформацію, дати уявлення про бібліографію.

5. Формувати позитивне ставлення до роботи [2]. ЯценкоТ. у своїх працях [47] зазначає, що діяльність у ситуації невизначеності послідовно визначає в собі мотиваційні чинники (пошукову активність). Проте сама наявність мотивуючого чинника не означає, що проєктна діяльність на цьому вичерпана, вона визначена притаманною їй структурою, яка передбачає, на думку вченого, такі складові:

- аналіз заданої ситуації, форсайт (передбачення), побудова гіпотез;
- складання моделі дій;
- реалізація змодельованих дій, виправлення, якщо необхідно, дослідницької поведінки;

- оцінка отриманих результатів. Ми вважаємо також, що необхідне уявлення про вікове представлення створюваних у навчанні ситуацій, що допомагають накопиченню досвіду.

Характерні особливості учнів молодшого шкільного віку:

- довірлива зверненість до зовнішнього світу, довірливі стосунки з дорослими, відкритість, слухняність, старанність;
- допитливість, допитливість, дослідницька поведінка;
- вільний розвиток почуттів та уяви.

Сохань Л. [40] у методичних рекомендаціях з організації проєктної та дослідницької діяльності учнів в освітніх установах пропонує враховувати ці особливості дітей молодшого шкільного віку таким чином:

- тематика дитячих проєктних робіт визначається з програми навчальних предметів або подібна до неї;
- актуальність проблеми дослідження чи проєктної роботи необхідно визначити в царині когнітивних інтересів дитини та перебувати в зоні найближчого розвитку;
- тривалість здійснення проєктної чи дослідницької діяльності раціонально визначити одним-двома тижнями під час урочних і позаурочних занять або одним-двома здвоєними уроками;
- відповідно визначати спільно з учнями навчальні цілі щодо опанування методів проєктування та дослідження як загальнонавчальних умінь;
- розумно протягом вибору теми проводити екскурсійні прогулянки, походи-спостереження, громадські акції, дії з різноманітними інформаційними джерелами;
- підготовка продуктів проєктів, необхідних у практичному житті, презентація широкій громадськості із запрошенням батьків, учителів, старшокласників [41]. Завдання педагога, з одного боку, забезпечити

наступність ситуацій, а з іншого – вибудувати їхню послідовність з урахуванням характерних особливостей і можливостей самої дитини.

Проектна діяльність націлена на взаємодію вчителя і дитини, формування креативних умінь, видається видом оцінювання під час безперервної освіти, визначає ймовірність початкового розвитку здібностей у професійно-значущих сферах життя. Для дитини проєкт надає право відкрити в собі творчі здібності, випробувати себе, застосувати свої знання й уміння, принести користь суспільству, продемонструвати на публіці підсумок діяльності, який є значущим і для самих дослідників.

Ліннік О [22] зауважує, що значна роль при виконанні проєктів віддана вчителю, до того ж ця роль трансформується під час зміни етапів роботи над проєктом. Педагог радить, наставляє, спонукає, залучає, спостерігає, тобто не передає знання, а організовує діяльність школяра. Для вчителя проєкт, більшою мірою навчальний, це, безумовно, комплексний педагогічний засіб розвитку, навчання і виховання, що здатний виробити і розвинути особливі вміння та навички проєктування і моделювання. Уперше типологія проєктів була виконана ще на початку ХХ століття американським професором Е. У. Коллінгсом. Коллінгсом, який провів тривалий за часом експеримент у сільській школі американського штату Міссурі. Учений у 1910-ті рр. запропонував першу у світі класифікацію навчальних проєктів на чотири групи:

1. "Проекти ігор" - це діяльність дітей, що передбачає мету-співпрацю в груповій формі (різноманітні ігри, народний фольклор, трагікомічні вистави тощо).

2. "Екскурсійні проєкти", для відповідного розгляду проблем, які пов'язані з навколишнім природним і соціальним світом. Приклад проєкту, який був представлений середньою групою учнів, називався "Відвідування будинку містера Смітса для з'ясування причини тифозних захворювань".

3. "Оповідні проєкти", під час роботи над цими проєктами учні отримували задоволення від розповідей у різних стилістичних і довільних формах (прозаїчна, віршована, усна, письмова, творча тощо).

4. "Конструктивні проєкти", більш глибокі, метою даних проєктів, було отримання значущих для суспільства продуктів: саморобка у вигляді пастки для кроликів, приготування какао для шкільного сніданку, виготовлення сцени для шкільного театру [41]. Вільям Херд Кілпатрік визначав типи проєктів за видом цільової установки:

5. Творчий – мета: втілити якусь ідею (думку) або план у зовнішню форму.

6. Споживчий – мета: отримати задоволення від естетичних переживань.

7. Інтелектуальний - мета: виконати певне завдання, розвинути мислення.

8. Проєкт – вправа - мета: отримати дані, оволодіти конкретними навичками, знаннями [41]. У малій енциклопедії проєкти групуються за результатами подання:

9. Проєкти-повідомлення або дослідницькі проєкти (Information and Research projects).

10. Проєкти-інтерв'ю.

11 Проєкт-виробництво.

12 Проєкти-ролеві ігри та драматичні вистави [39].

Дослідник Флярковська О. [43] визначає їх за змістом: Літературно-творчі, лінгвістичні, культурологічні, географічні, математичні, історичні, спортивні, музичні, соціально-економічні.

У малій енциклопедії [39] зазначається, якщо за критерій брати "принцип самостійності" в когнітивному процесі учнів, то можна виокремити:

- структуровані проєкти (учитель призначає тему та засоби зі збирання й опрацювання інформації, а учень, отримуючи певну тему та відповідну

літературу, реалізує намічені педагогом завдання, необхідні для створення проєкту);

- напівструктуровані проєкти (учень обирає, відповідно до віку та індивідуальних запитів і потреб, тему і добирає до неї інформацію, пише розгорнутий план проєкту, де сферу дослідження і методи вже задані педагогом);

- неструктуровані проєкти (учень самостійно планує, аналізує та презентує своє дослідження за темою, визначеною за власним вибором, використовуючи самостійно знайдену наукову та навчальну інформацію, сам розробляє логіку проєкту та визначає методіку роботи над ним) [39].

Багато сучасних учених беруть за основу класифікацію типів проєктів Є.С. Полат. Відобразимо це в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Типи проєктів відповідно до домінуючої ознаки

Типологічна ознака	Типи проєктів	Краткая характеристика
Метод або вид діяльності, що домінує в проєкті.	Дослідницький	Має на увазі ґрунтовно обдуману модель діяльності. Включає проблему, актуальність дослідження, гіпотезу, мету, значимість для суспільства, засоби, способи, методи дослідження. Цей тип проєкту повністю копіює власне наукове дослідження. Подається зазвичай у вигляді письмового звіту або презентації отриманих відомостей
	Творчий	Цей тип не передбачає жорстко запланованої моделі, не опрацьований у деталях план. Наявність креативного оформлення результатів обов'язкова. Це можуть бути: журнал для однокласників, альманах, театралізація, спортивна гра, твори образотворчого мистецтва, або декоративно-ужиткового мистецтва, відеофільм

	Рольовий	Передбачає розподіл ролей між усіма учасниками проекту герої літературних творів, вигадані персонажі, що відображають суспільні та ділові взаємовідносини. Структура визначається і є відкритою, поки не закінчиться проект. Підбиття підсумків у формі свята, фото-відеорепортажів тощо.
	Інформаційний (ознайомчо-орієнтувальний)	Тип цього проекту насамперед передбачає збір інформації про те, що заявлено проблемою; обов'язкове знайомство з отриманою інформацією всіх інших учасників, вивчення й опрацювання фактів, гіпотез. Необхідна детально опрацьована модель, яка може бути скоригована в міру виконання проекту. Результатом такого проекту часто є публікації в ЗМІ, Інтернеті, створення інформаційного середовища класу або школи. Цей проект впливається в дослідницький проект і стає невід'ємною його частиною.
	Практикоорієнтований (прикладний)	Визначає заздалегідь результат діяльності, який буде соціально значущим для суспільства, і орієнтується на соціальні запити самих учасників проекту. Обов'язкова наявність плану роботи, структури, моделі, які продумані. У цьому плані визначено всі функції учасників. Можливі варіанти продуктів - навчальні посібники для кабінету, рекомендації щодо розв'язання будь-якої проблеми
Предметно-змістовна галузь	Монопроект	Здійснюється в межах одного навчального предмета. Водночас відбираються найскладніші розділи програми, обов'язкова наявність точної структури за уроками, де окреслено мету, завдання проекту, визначено знання й уміння, які мають бути наприкінці проекту сформовані

	Міжпредметний	Такий тип проекту, як правило, націлений на позаурочну діяльність. Передбачає допомогу вчителя, що надається на високому рівні, узгодженої роботи всіх творчих груп, оптимально опрацьованої форми проміжних і підсумкової презентацій
Характер координації проекту	З відкритою, явною координацією	Обов'язково виконувані функції керівника проекту: консультувальна, координуюча, координуюча
	З прихованою координацією (телекомунікаційний проект)	Учитель, який координує проект, обов'язково виступає як повноправний учасник проекту. Даний тип проекту планує спільну навчально-пізнавальну діяльність учнів, які є партнерами. Визначає організовану діяльність на основі комп'ютерних телекомунікацій, спрямовану на досягнення узагальненого результату колективної діяльності
Характер контактів	Внутрішній (регіональний)	Організовується всередині школи, між класами, школами, усередині регіону, в рамках однієї країни
	Міжнародний	Передбачає діяльність дітей і дорослих із різних країн
Кількість учасників проекту	Особистісний	Проводиться індивідуально, між двома учнями, які перебувають у різних школах, регіонах, країнах
	Парний	Проводиться між парами учасників
	Груповий	Проводиться між групами учасників
Тривалість проведення	Короткостроковий	Проводиться для розв'язання малої проблеми або частини більшої проблеми. Розробляється на кількох уроках за програмою одного предмета або як міждисциплінарний
	Середньої тривалості	Звичайні або телекомунікаційні, внутрішні або міжнародні - є междисциплінарними та містять досить велику проблему або кілька взаємопов'язаних проблем, а тому можуть являти собою програму проектів. Такі проекти, як правило, проводять у позаурочний час, хоча відстежувати їх можна і на уроках

--	--

Ми дотримуємося цієї класифікації, яка, на нашу думку, більш інформативно розкриває типологію проєктів. У своїх роботах вона виокремила типи проєктів відповідно до ознаки домінуючого в проєкті методу.

Додусенко Н., Нетужилова І. [14] до перерахованих вище класифікацій приєднують поділ проєктів за критерієм "ступінь новизни". Серед проєктів цього розділу визначаються: раціоналізаторські, винахідницькі, евристичні, новаторські (інноваційні) та інші проєкти.

Психологи радять залишити пріоритетними в початковій школі лише групові проєкти. Тим більше, що у науковій літературі [17], виконання суспільно-спільної, потрібної та особистісно значущої діяльності створює довірливі взаємини, гарантує успіх співпраці. Під час групової діяльності з'являються особливі явища міжособистісних відносин, які не можуть бути визначені за інших умов, з'являється колективність як особлива якість розвитку групи. Тільки колектив створює ту залежність особистості від суспільства, за якої вона стає вільною.

Учителю початкових класів, який займається проєктною діяльністю, слід чітко уявляти модель тих проєктів, які він створюватиме з учнями.

Специфічною особливістю проєктної діяльності є її активізуючий вплив на розвиток креативної спрямованості особистості та забезпечення творчого характеру освоєння дійсності.

Мантула Т [24] стверджує, що проведені дослідження різними вченими свідчать, що проєктна діяльність значно впливає на становлення особистості дитини, визначає особистісно-орієнтований підхід в освіті, забезпечує цілісність педагогічного процесу, формує потребу в знаннях і прагнення до самоосвіти, забезпечує рівень достатньо високих мотивів учіння. Також дослідники показують, що проєктна діяльність здійснюється в єдності різнобічного навчання та виховання учнів.

Ми згодні також із важливим висновком дослідників [34], що проєктна діяльність на основі однойменного методу розв'язує ще одну актуальну проблему сучасного життя – спілкування та співробітництва дитини зі своїми батьками й дорослими, завдяки залученню дітей і дорослих у діяльність. Коли дитина цікавиться якоюсь проблемною ситуацією, то дорослому необхідно допомогти знайти потрібну інформацію або допомогти у створенні спільного продукту діяльності. Відповідно, відбувається комунікація, спілкування, чого в сучасному світі дуже не вистачає дітям. Час, проведений з дитиною за спільною справою, зближує, сприяє зміцненню взаємовідносин між дітьми та батьками.

У новітній час проєктна діяльність здебільшого стала впроваджуватися на ступені початкової шкільної освіти як елемент освітнього процесу. За твердженням Орлова Л., – це явище викликане потребою сучасного етапу розвитку суспільства і виробництва, певною необхідністю реформи традиційної освітньої системи, що виражається у значних намаганнях її вдосконалити [33].

Таким чином, можна розглядати "організацію проєктної діяльності" як процес конструювання діяльності учнів із розподілених частин у певну цільну структуру, що здатна забезпечити результат якомога кращого, можливо корисного продукту від розвитку цієї діяльності з урахуванням певних умов.

Роблячи висновок з вище сказаного, можна зазначити таке:

1. У науковій літературі є безліч підходів до визначень "метод проєктів", "організація проєктної діяльності";
2. Проєктна діяльність є комплексним видом діяльності, що поєднує в собі багато форм її прояву (ігрову, пізнавальну, трудову, комунікативну, навчальну тощо);
3. Організація проєктної діяльності це складний процес, у якому виокремлюють три етапи: підготовчий (визначення проблеми, підбір теми, виокремлення його мети, завдань і передбачуваних результатів, план

робіт); основний (групування отриманого матеріалу, оформлення проєкту); заключний (захист проєкту, рефлексія);

4. Проєкт у початковій школі обов'язково має будуватися на визначенні проблеми, значущої як для самої особистості, так і для суспільства, вона також має бути знайома молодшим школярам і важлива для них, обов'язково перебувати в царині когнітивних інтересів і зоні найближчого розвитку дітей, забезпечувати мотивацію їх у роботі.

5. На основі аналізу психолого-педагогічної, методологічної літератури з досліджуваної проблеми було виявлено теоретичні передумови появи "методу проєктів" як навчальної технології.

6. На основі аналізу понятійного апарату було уточнено зміст понять "проєкт", "проєктна діяльність", що в дослідженні розглядається як сукупність інтелектуально-творчих дій, спрямованих на набуття знання, що буде важливим у практичному житті. Способом здобуття навчальної мети відбувається через детальну розробку проблеми, яка обов'язково завершується реальним оформленням результатом.

6. Формування етапів проєктної діяльності молодших школярів, спрямоване на розвиток універсальних навчальних дій, відбувається за певної співпраці вчителя та учня.

Для реалізації позаурочної діяльності надається широкий вибір для дитини на основі спектра напрямків дитячих об'єднань за інтересами, можливості вільного самовизначення і самореалізації дитини. Зміст занять, передбачених у межах позаурочної діяльності, формується з урахуванням побажань учнів та їхніх батьків.

Аналіз уроків, що проводяться в початковій школі, показав, що проєктна діяльність є певною частиною освітнього процесу. Знову ж таки організація проєктної діяльності здійснюється стихійно, не існує єдиного підходу, достеменно не визначено етапів проєкту, критеріїв оцінювання

проектної діяльності учнів. Включеність у проектну діяльність молодших школярів часто відбувається під тиском педагога.

1.3 Психолого-педагогічна характеристика дітей молодшого шкільного віку шкільного віку

Молодший шкільний вік-етап розвитку дитини, що відповідає періоду навчання в початковій школі. Хронологічні межі молодшого шкільного віку різні в різних країнах і конкретно-історичних умовах. Межі молодшого шкільного віку визначено в інтервалі від 6-7 до 10-11 років, їх уточнення залежить від офіційно прийнятих термінів початкового навчання [17].

Перед педагогами в період вступу дитини до школи постає ціла низка завдань: виявити рівень готовності дитини до шкільного навчання; визначити індивідуальні особливості діяльності, спілкування, поведінки, психічних процесів дитини, які необхідно буде врахувати під час навчання; підвищити рівень готовності до школи; визначити стратегію і тактику навчання дитини з урахуванням її індивідуальних можливостей [30].

Готовність дитини до шкільного навчання полягає в досягненні такого ступеня нервово-психічного розвитку, коли дитина стає спроможною навчатися в колективі однолітків без шкоди для свого фізичного і психічного здоров'я, а також оволодіння знаннями, уміннями, навичками, здібностями, мотивами та іншими поведінковими характеристиками, необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми [31].

Психологи виділяють такі психолого-педагогічні вимоги до учнів початкової школи:

1. У пізнавальній сфері:

- високий рівень довільності психічних процесів;
- розвинене мислення;
- сформованість найважливіших навчальних дій;
- розвинене мовлення;

- розвитку тонка моторика;
- розумова працездатність і темп розумової діяльності.

2. особливості спілкування та поведінки:

- уміння встановити контакт з однолітками та педагогом;
- уміння дотримуватися етичних норм;
- наявність саморегуляції своєї поведінки.

3. особливості мотиваційно-особистісної сфери:

- наявність навчальної мотивації;
- наявність стійкого емоційного стану.

4 Особливості системи стосунків школяра до світу і самого себе:

- позитивне сприйняття дитиною однолітків і педагогів;
- позитивне ставлення до навчання;
- стійка позитивна самооцінка [35].

Вимоги до розвитку особистості дитини, розвитку її уваги, пам'яті, мислення, мовлення протягом навчання постійно зростають, що є рушійною силою розвитку молодших школярів [31].

Слід зазначити, що при переході від дошкільного до шкільного віку в дітей з'являється криза семи років. У дітей різко змінюється поведінка, вони стають більш важкими у виховному відношенні. Дитина стає схильною до примх, манірності, кривляння, конфліктів, втрачає безпосередність і наївність [31]. У 7-річному віці починає виникати осмислення власних переживань: дитина починає розуміти, що означає "я радію", "я засмучений", "я сердитий", "я добрий", "я злий" тощо.

Костюк Г. вбачає психологічний сенс кризи семи років у тому, що, втративши безпосередність, дитина знаходить свободу. Цю свободу їй дають довільність і опосередкованість її психічного життя. Вона починає розуміти й усвідомлювати свої переживання, виникає "логіка почуттів". Крім того, з'являється здатність до узагальнення власних переживань. Тільки тепер дитина, повністю усвідомлюючи себе, може сказати "це мені подобається, а це

ні", не орієнтуючись на вподобання значущого дорослого. За рахунок залучення до шкільного життя, розширюється коло інтересів і соціальних контактів дитини; спілкування з дорослими і з однолітками стає довільним [31].

Отже, головним психічним новоутворенням, до якого призводить криза семи років, є потреба в соціальному функціонуванні та прагнення здобути певну соціальну позицію (позицію школяра).

З перших днів навчання в школі на дитину впливає комплекс нових чинників: класний колектив, особистість педагога, зміна режиму дня, тривале обмеження рухової активності та поява нових обов'язків.

Школа дає змогу дитині вийти за межі свого дитячого способу життя, посісти нову життєву позицію і перейти до виконання суспільно значущої-навчальної діяльності, що дає можливість задовольнити пізнавальні інтереси молодшого школяра [40].

Навчальна діяльність стає провідним видом діяльності в молодшому шкільному віці і полягає в систематичному засвоєнні культурно-історичного досвіду людства, вираженого в системі наукових знань.

Під провідною в сучасній дитячій психології розуміють таку діяльність, у процесі якої відбувається формування основних психічних процесів і властивостей особистості, що характеризують головні надбання даного періоду розвитку. Звісно, навчальна діяльність здійснюється впродовж усього навчання в школі, проте її функції на кожному етапі різні. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що свою провідну функцію та чи інша діяльність здійснює найповніше в період, коли вона складається, формується. Молодший шкільний вік і є періодом найбільш інтенсивного формування навчальної діяльності [31].

У побудові навчальної діяльності й полягає завдання початкової школи-насамперед дитину треба навчити вчитися. Процес учіння має бути побудований так, щоб його мотив був пов'язаний із власним, внутрішнім

змістом предмета засвоєння. Мотив до суспільно значущої діяльності хоча й залишається як загальний мотив, але спонукати до навчання має той зміст, якого дитину навчають у школі [31].

Далеко не відразу в молодших школярів формується правильне ставлення до навчання. Вони поки що не розуміють, навіщо потрібно вчитися. Але незабаром виявляється, що навчання-праця, яка вимагає вольових зусиль, інтелектуальної активності. Для того щоб сформувати позитивне ставлення до навчання, вчитель повинен вселяти дитині думку, що вчення – не гра, а серйозна, напружена праця, проте дуже цікава, бо вона дасть змогу дізнатися багато нового. Спочатку в учня формується інтерес до самого процесу навчальної діяльності без усвідомлення її значення. Тільки після виникнення інтересу до результатів своєї навчальної праці формується інтерес до змісту навчальної діяльності, до набуття знань [17].

Інтереси молодших школярів характеризуються недиференційованістю, їх приваблює багато абсолютно різних галузей знання. Діти виявляють інтерес до навчальних предметів, з яких вони добре встигають, або слідує за вподобаннями свого вчителя, який нерідко віддає симпатії будь-якій галузі знання.

Молодші школярі відчують почуття гордості та піднесення сил, коли вчитель хвалить їх. Учитель стає авторитетом для дітей, і це важлива передумова для навчання та виховання в молодших класах. Для успішного просування вперед у навчальному процесі, вчитель повинен підкреслювати успіхи своїх учнів, хвалити, схвалювати [21].

Оцінка успішності на початку шкільного навчання, по суті, є оцінкою особистості загалом і визначає соціальний статус дитини. У відмінників і деяких дітей, які добре встигають, складається завищена самооцінка. У неуспішних і вкрай слабких учнів систематичні невдачі та низькі оцінки знижують їхню впевненість у собі, у своїх можливостях.

Від оцінки залежить розвиток навчальної мотивації, саме на цьому ґрунті в окремих випадках виникають важкі переживання та шкільна дезадаптація. Безпосередньо впливає шкільна оцінка і на становлення самооцінки. Діти, орієнтуючись на оцінку вчителя, самі вважають себе та своїх однолітків "відмінниками", "двієчниками" та "трієчниками", хорошими та середніми учнями, наділяючи представників кожної групи набором відповідних якостей [29].

Для розвитку в дітей адекватної самооцінки та почуття компетентності необхідне створення в класі атмосфери психологічного комфорту та підтримки. Учителі, які вирізняються високою професійною майстерністю, прагнуть не тільки змістовно оцінювати роботу учнів (не просто поставити позначку, а дати відповідні пояснення). Вони оцінюють тільки конкретну роботу, але не особистість, не порівнюють дітей між собою, не закликають усіх наслідувати відмінників, орієнтують учнів на індивідуальні досягнення, щоб робота завтрашня була кращою за вчорашню.

У процесі різноманітних видів активної діяльності відбувається зародження найважливіших "новоутворень" розвитку, що готують до виконання нових завдань. Головним завданням педагогів і батьків є створення умов для розвитку пізнавальної активності, самостійності та творчості [28].

Для розвитку особистості молодшого школяра вчитель повинен створювати максимально сприятливу атмосферу, враховувати індивідуальні та вікові особливості дитини для розкриття здібностей дитини [28].

За допомогою провідної діяльності молодших школярів-навчальної усі вищі психічні функції учнів молодших класів зазнають суттєвих змін. Сприйняття, пам'ять, увага і мислення, що раніше розвивалися на наочно-дієвій основі, починають формуватися в словесно-логічному плані, зростає здатність до довільно-вольової регуляції своєї поведінки.

Сприйняття молодших школярів вирізняється гостротою і свіжістю, недостатньою диференційованістю, емоційністю та обмеженістю можливості

регулювати свою увагу. Традиційна психологія визначає увагу як таку діяльність, за допомогою якої нам вдається розчленувати складний склад вражень, що йдуть на нас ззовні, виокремити в потоці найважливішу частину, зосередити на ній усю силу нашої активності й тим самим полегшити її проникнення у свідомість [47].

Молодші школярі здатні легко перемикатися з одних предметів на інші. Наприклад, учора їх могла цікавити математика, а сьогодні вони вже віддають перевагу мові. Довільна увага молодшого школяра потребує мотивації. Молодший школяр зазвичай може змусити себе працювати тільки за наявності заохочення (отримати відмінну оцінку, похвалу вчителя). Значно краще в дітей у цей період розвинена мимовільна увага.

Усе нове, яскраве, цікаве, саме по собі привертає увагу учнів.

Пам'ять у молодших школярів розвивається у двох напрямках: довільності та осмисленості. Діти мимоволі запам'ятовують навчальний матеріал, що викликає в них інтерес, поданий в ігровій формі, пов'язаний з яскравими наочними посібниками тощо. Але, на відміну від дошкільнят, вони здатні цілеспрямовано, довільно запам'ятовувати матеріал, який їм не цікавий. З кожним роком дедалі більшою мірою навчання будується з опорою на довільну пам'ять. Молодші школярі так само, як і дошкільнята, мають гарну механічну пам'ять. Багато хто з них протягом усього навчання в початковій школі механічно завчають навчальні тексти [17].

Під впливом навчання, особливості пам'яті молодшого школяра змінюються:

- посилюється словесно-логічне та смислове запам'ятовування;
- розвивається можливість керувати своєю пам'яттю;
- більш розвинена наочно-образна пам'ять, ніж словесно-логічна;
- діти краще зберігають у пам'яті конкретні відомості, ніж визначення, описи;

- школярі схильні до механічного запам'ятовування без усвідомлення смислових зв'язків усередині матеріалу;

- у процесі навчання відбувається перехід від пізнання зовнішньої сторони явищ до пізнання їхньої сутності, і мислення починає відображати властивості та ознаки предметів і явищ [17].

У молодшому шкільному віці мислення школяра дисциплінується і молодший школяр прагне виконувати правила, викладені в конкретному навчальному предметі.

Основний напрямок розвитку мислення в молодшому шкільному віці – перехід від конкретно-образного до словесно-логічного та міркувального мислення. Згідно з положеннями Виготського Л. С. про системний характер розвитку вищих психічних функцій, у молодшому шкільному віці "системоутворювальною" функцією є мислення і це позначається на інших психічних функціях, що інтелектуалізуються, усвідомлюються та стають довільними [47].

Шкільне навчання будується таким чином, що словесно-логічне мислення отримує переважний розвиток. Якщо в перші два роки навчання діти багато працюють з наочними зразками, то в наступних класах обсяг такого роду занять скорочується. Образне мислення все менше і менше виявляється необхідним у навчальній діяльності. Важливою умовою для формування теоретичного мислення є формування наукових понять. Теоретичне мислення дає змогу учневі розв'язувати задачі, орієнтуючись не на зовнішні, наочні ознаки та зв'язки об'єктів, а на внутрішні, суттєві властивості та відносини. Розвиток теоретичного мислення залежить від того, як і чого навчають дитину, тобто від типу навчання.

Молодші школярі поступово опановують свою поведінку. Школяр розуміє як поводитися вдома та в громадському місці, з дорослими та з однолітками. Норми поведінки перетворюються на внутрішні вимоги до себе. Школярі починають уже більш стримано висловлювати свої емоції:

невдоволення, роздратування, заздрість. Усе це пов'язано з тим, що молодший школяр точніше осягає норми поведінки, вироблені суспільством. Ці норми визначають поведінку школяра і характер його взаємин з іншими людьми.

У молодшому шкільному віці особливу роль відіграє формування соціальних почуттів: почуття товариства, відповідальності, співчуття до горя оточуючих, обурення за несправедливості [21].

До нормативної поведінки молодших школярів спонукає прагнення до самоствердження, до того, щоб дорослі похвалили його. Однак прагнення до самоствердження в тому разі, якщо учень молодших класів не здатний або не в змозі виконувати те, що від нього очікують (насамперед це його успіхи в навчанні), може стати причиною його нестримних примх. Однак загалом визнання його близькими, однолітками та вчителями спонукає учня молодших класів до розвитку довільності, цілеспрямованості, навичок самоконтролю та самооцінки.

Отже, соціальна ситуація розвитку в молодшому шкільному віці характеризується такими особливостями:

- поява обов'язкової, суспільно значущої, суспільно контрольованої діяльності - навчальної;
- формується пізнавальна мотивація;
- формується довільна увага;
- відбувається зміна розпорядку дня;
- змінюється система взаємовідносин дитини з оточуючими людьми;
- розвивається самооцінка, самодисципліна і самоконтроль;
- завершується перехід від наочно-образного до словесно-логічного мислення;
- виникає довільність поведінки.

Таким чином, молодший шкільний вік-етап розвитку дитини від 6-7 до 10-11 років, що характеризується досить помітним формуванням особистості. Новоутворення молодшого школяра: механічна пам'ять, перехід від

мимовільної уваги до довільної, наочно образне та словесно логічне мислення, розвиток самоорганізації, освоєння прийомів планування, розвиток самооцінки, можливість концентруватися на нецікавих речах. У молодших школярів формуються нові стосунки з дорослими та з однолітками. Діти включаються в новий вид діяльності- навчальну діяльність. Усе це позначається на формуванні стосунків із людьми, формує характер, здібності учнів.

Отже, на даному віковому етапі педагогам потрібно починати здійснювати діяльність із розвитку соціальної компетентності в молодших школярів.

Висновки до розділу 1

1. Розгляд психолого-педагогічної характеристики дітей молодшого шкільного віку дав змогу виявити, що на даному етапі розвитку відбувається досить помітне формування особистості. Новоутвореннями молодшого школяра є: механічна пам'ять, перехід від мимовільної уваги до довільної, наочно образне та словесно логічне мислення, розвиток самоорганізації, освоєння прийомів планування, розвиток самооцінки, можливість концентруватися на нецікавих речах.

2. У молодших школярів формуються нові стосунки з дорослими та з однолітками. Діти включаються в новий вид діяльності-навчальну. Усе це позначається на формуванні стосунків із людьми, формує характер, здібності учнів.

3. Вивчення поняття і структури соціальної компетентності дало змогу зрозуміти, що соціальна компетентність – це знання правил взаємодії у суспільстві, вміння діяти згідно з цими правилами та бажання вступати в комунікацію з іншими людьми. Під соціальною компетентністю молодшого школяра ми розуміємо знання, уміння та навички школяра, що дають змогу успішно взаємодіяти з однолітками та дорослими.

4. Структуру соціальної компетентності становлять її компоненти: знаннєвий (знання норм і правил спілкування та поведінки в суспільстві; знання продуктивних способів взаємодії в діяльності; знання власних особистісних особливостей, що сприяють досягненню успіху), мотиваційний (прагнення до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності; переважання мотивів досягнення успіху; цінність творчості; ціннісне ставлення до себе й іншої особистості) та діяльнісний (сформованість навичок і способів соціально значущої діяльності; уміння уміння спілкування та взаємодії в навчальній та позанавчальній діяльності; навички емоційної саморегуляції; володіння засобами організації своєї поведінки; навички проблемно-вирішальної поведінки).

5. Вивчення форм розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності призвело до висновку, що позакласна діяльність- частина навчально-виховного процесу, яка вирішує завдання організації вільного часу учнів, їхнього виховання та соціалізації. Для розвитку соціальної компетентності в позаурочній діяльності можуть використовуватися такі форми, як: класні збори, бесіди, майстер-класи, гуртки, студії, клуби, ігри, вікторини, концерти, конкурси, екскурсії, проектна діяльність тощо.

6. Вивчення досвіду КЗ «Ліцей №1» Долинської міської ради щодо розвитку соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності призвело до висновку, що робота з розвитку соціальної компетентності молодших школярів відбувається в позаурочний час у вигляді створення проєктів.

7. Проведення діагностики соціальної компетентності молодших школярів, учнів класу призвело до висновку, що рівнем, який переважає, є середній рівень соціальної компетентності, але також виявлено учнів із високим і низьким рівнем соціальної компетентності.

8. Щоб підвищити у молодших школярів рівень соціальної компетентності було розроблено систему роботи, спрямовану на розвиток соціальної компетентності молодших школярів засобом проєктної діяльності.

9. Розроблення системи роботи щодо розвитку соціальної компетентності молодших школярів у проєктній діяльності було спрямовано на: підвищення рівня знань норм і правил спілкування та поведінки у суспільстві; розвиток прагнення до прояву себе у соціально схвалюваній діяльності; розвиток уміння спілкування та взаємодії у навчальній та позанавчальній діяльності.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Специфіка розвитку соціальної компетентності молодших школярів засобом проєктної діяльності у позакласній роботі

Поняття "позакласна робота" розглядається як невід'ємна складова освітнього процесу і характеризується як освітня діяльність, що здійснюється у формах, відмінних від класно-урочної системи. Реалізуючи свої завдання, вона одночасно спрямована на досягнення запланованих результатів засвоєння основної освітньої програми закладу освіти відповідного освітнього рівня.

У матеріалах до Державного стандарту загальної середньої освіти зазначено, що позакласна діяльність організовується за різними напрямками розвитку особистості (фізкультурно-оздоровчим, духовно-моральним, соціальним, загальноінтелектуальним, загальнокультурним). Існують такі форми позакласної роботи, як екскурсії, гуртки, секції, круглі столи, конференції, диспути, шкільні наукові товариства, олімпіади, конкурси, пошуково-дослідницька та науково-дослідницька діяльність тощо.

У сучасній школі дуже важливо зацікавити учнів предметом і підвищити їхню мотивацію до навчання, а цього можна досягти лише завдяки продуманій системі позакласних заходів.

Позакласну роботу можна визначити як систему різноманітних за змістом, метою та методикою освітніх заходів, що виходять за межі обов'язкової навчальної програми.

Аналіз сучасних досліджень з проблеми позаурочної діяльності показує, що вони присвячені різним її аспектам. Великий внесок у вивчення формування особистості у навчально-виховному процесі та в позаурочній діяльності зробили С. Карпенчук, Б. Кобзар, В. Цвіркун та ін; різних сторін творчо активної особистості – О. Биковська, Б. Кобзар та ін; позаурочної

діяльності учнів та її ролі у навчально-виховному процесі – В. Андрущенко, О. Биковська, К. Десятник та ін.; взаємозв'язку позанавчальних та навчальних занять – О. Коберник, Т. Кравленко та ін. Багато з них обґрунтували необхідність об'єднання урочної та позаурочної роботи в школі в цілісну організаційно-педагогічну систему[2].

Вивчення позаурочної діяльності в закладах освіти, зокрема, розкриттю змісту, форм і методів організації позаурочної діяльності школярів присвячені праці В. Білоусової, В. Воронова, І. Кравченка, В. Оржеховської, О. Столяренка, Н. Хамської та ін.; пошуку ефективних форм та методів виховання духовних цінностей у позаурочній діяльності присвячені праці К. Журби, ціннісних орієнтацій – В. Шахраю; формування моральної поведінки розкрито у дослідженнях І. Кравченка, Н. Хамської; моральних відносин – І.Романишиної, вихованню гуманістичних якостей особистості присвячені праці К.Дорошенка, О.Пархоменка, О.Столяренка) тощо.

Основна мета позаурочної діяльності, як і діяльності учнів у рамках уроків, спрямована на досягнення результатів освоєння програми початкової загальної освіти. У першу чергу – це досягнення особистісних і міжпредметних результатів, що визначає і специфіку позаурочної діяльності, в ході якої навчається не тільки і навіть не стільки повинен щось дізнатися, скільки навчитися діяти, відчувати, приймати рішення та ін.

При організації будь-якої діяльності необхідно врахувати, у якій формі здійснюватиметься ця діяльність. У педагогічній науці запропоновано такі форми позаурочної діяльності (основною одиницею позаурочної діяльності є культурні практики): колективні, групові, індивідуальні форми роботи; робота у групах постійного та змінного складу; акції, трудові десанти, розробка проектів соціально-значущої діяльності; конференції; походи; вікторини, конкурси, олімпіади; спортивні змагання, турніри, оздоровчі акції; колективні творчі відносини; концерти тощо. Головні цілі позаурочної діяльності –

задоволення, розвиток інтересів та потреб дітей, освоєння ними соціально значущого досвіду, забезпечення замовлення батьків на освітні послуги.

Позакласна діяльність, на відміну від уроку, насамперед забезпечує розвиток, задоволення інтересів та потреб дітей; передбачає добровільність участі у справах та заходах; надає учням можливість вільного вибору та самовизначення (сама дитина визначає або обирає зміст, форми, способи участі у позаурочній діяльності); дозволяє реалізувати свою індивідуальність та здібності.

Позакласна діяльність тісно пов'язана з навчальною та передбачає позакласну та позашкільну діяльність дитини. Так, наприклад, проектна діяльність може мати старт на уроці для тих, хто виявив бажання вирішити життєво важливу проблему, виявлену при вивченні навчального матеріалу, а потім, залучаючи різні засоби позаурочної діяльності, школяр виконує проект, використовуючи досвід, придбаний у гуртку чи якомусь дитячому об'єднанні.

Ці глибокі зв'язки, їхня доцільність підтверджують основні функції позаурочної діяльності:

- освітня – сприяє досягненню освітніх результатів (предметних, метапредметних, особистісних), сприяє поглибленому вивченню предметів;
- виховна – спрямована на виховання особистісно та соціально значущих якостей особистості (моральності, громадянської відповідальності, соціальної активності та стійкості, працьовитості та ін.);
- соціалізуюча – забезпечує освоєння різних соціальних ролей, системи соціальних відносин;
- розвиваюча – сприяє розвитку всіх сфер індивідуальності дитини (мотиваційної, інтелектуальної, емоційної, вольової, практичної, екзистенційної, сфери саморегуляції);
- компенсаторна – дозволяє задовольнити потребу дитини у тій інформації, яка не отримана ним на уроці, у тих видах діяльності, які

неможливо організувати на уроці; виявити та розвинути вміння та навички, до яких є особливі здібності, але навчальна діяльність не дозволяє цього досягти;

- коригуюча – передбачає виявлення здібностей, схильностей, які важливо врахувати у навчальній діяльності для розвитку мотивації та досягнення вищих освітніх результатів;

- реабілітаційна – дозволяє дитині, яка має проблеми у навчанні, проявити, реалізувати себе в найбільш сприятливому та успішному для неї виді діяльності, завоювати повагу та визнання однолітків, що оточують людей.

При організації позаурочної діяльності дітей необхідно враховувати такі вимоги:

- цілі та завдання діяльності конкретної дитини та дитячого колективу визначаються самими школярами та їхніми батьками;

- дитина та батьки беруть участь у розробці програми виховання, визначають характер, зміст та форми її участі у позаурочній діяльності;

- програма виховання та соціалізації школярів, план позаурочної діяльності колективу, кожна форма – це результат колективного пошуку всіх учасників освітнього процесу;

- забезпечується варіативність організація позаурочної діяльності, різноманітність її видів та форм;

- не допускається регламентація, формалізм, диктат, тиск при організації позаурочної діяльності дітей;

- передбачається розвиток самоорганізації та самоврядування в дитячих об'єднаннях;

- стимулюється самодіяльність та ініціатива школярів;

- передбачається суб'єкт-суб'єктний, партнерський характер взаємодії педагогів та учнів;

– позакласна діяльність дітей не обмежується стінами класу, освітньої установи, а може бути організована в сім'ї, установах додаткової освіти, у громадських організаціях, на природі тощо;

– використовуються ресурси соціального оточення.

Необхідно відзначити особливо важливу роль сім'ї в організації позаурочної діяльності школярів, великі виховні та освітні можливості взаємодії дітей та батьків при організації різних видів та форм діяльності у позаурочний час.

Коли є досить глибока та всестороння інформація про можливості та інтереси дитини, важливо спрогнозувати її подальший розвиток та навчання, надати допомогу у постановці найближчих освітніх та виховних цілей та завдань. У зв'язку з цим педагог пропонує та допомагає скласти індивідуальну освітню програму на основі особливостей його пізнавального стилю, психолого-педагогічної характеристики, соціального замовлення сім'ї та індивідуальних освітніх потреб самого учня.

В індивідуальній освітній програмі присутні такі розділи: «Моє уявлення про себе», «Мої цілі та завдання», «Моя програма дій». В індивідуальній освітній програмі той, учень за допомогою батьків, намічає для себе плани на майбутнє, що допоможе йому зробити реальний вибір своїх інтересів і організувати свій час; прописує свої сильні та слабкі сторони, які враховуються при визначенні та досягненні цілей.

2.2 Характеристика рівнів сформованості соціальної компетентності молодших школярів

Для вирішення завдань дослідження було необхідно провести діагностику соціальної компетентності молодших школярів. Діагностика – це система способів виявлення та вимірювання вікових, статевих і соціально-

психологічних особливостей окремої особистості та групи людей. За допомогою діагностики визначається рівень розвитку людини, ступінь сформованості окремих якостей, наявність тих чи інших здібностей і задатків. На підставі отриманих даних діагностики організовується навчально-виховний процес в освітній організації.

Як респонденти виступали молодші школярі, учні 2 класу. У дослідженні брали участь 27 осіб. Рівень соціальної компетентності молодших школярів діагностували за трьома компонентами:

Таблиця 2.1

Діагностика компонентів соціальної компетентності

№п/п	Компонент	Діагностика
1.	Знаннєвий	Діагностика компетентностей Беспаловой Г. М.
2.	Мотиваційний	Діагностика компетентностей Перелигіной Е. А. и Фішман И. С.
3.	Діяльнісний	Спостереження за учнями

Знаннєвий компонент містить у собі: знання норм і правил спілкування та поведінки в суспільстві; знання продуктивних способів взаємодії в діяльності; знання власних особистісних особливостей, що сприяють досягненню успіху. Цей компонент досліджувався шляхом проведення діагностики компетентностей Беспаловой Г. М. (див. Додаток А). Метою проведення даної діагностики є визначення рівня знаннєвого компонента соціальної компетентності учнів 2 "А" класу.

Аналіз результатів діагностики показав, що високим рівнем знаннєвого компонента соціальної компетентності володіють 5 учнів та середнім рівнем 22 учні.

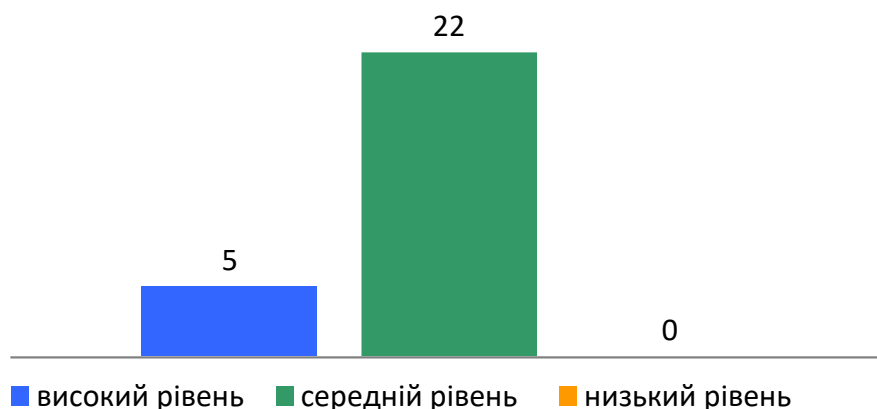

Рис. 1. Рівень знаннєвого компонента соціальної компетентності

Учень із високим рівнем знаннєвого компонента знає норми і правила спілкування та поведінки в суспільстві, продуктивні способи взаємодії в діяльності та власні особистісні особливості, що сприяють досягненню успіху.

Учень із середнім рівнем знаннєвого компонента має недостатньо знань про норми і правила спілкування та поведінки в суспільстві, продуктивні способи взаємодії в діяльності та власні особистісні особливості, що сприяють досягненню успіху.

Учень з низьким рівнем знаннєвого компонента погано знає норми і правила спілкування та поведінки в суспільстві, продуктивні способи взаємодії в діяльності та власні особистісні особливості, що сприяють досягненню успіху.

Мотиваційний компонент містить у собі: прагнення до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності; переважання мотивів досягнення успіху; цінність творчості; ціннісне ставлення до себе та іншої особистості. Даний компонент досліджувався шляхом проведення діагностики соціальної компетентності молодших школярів Перелигіної О. А. та Фішман І. С. (див. Додаток В). Метою проведення даної діагностики є виявлення рівня мотиваційного компонента соціальної компетентності учнів 2 "А" класу.

Проаналізувавши результати діагностики, ми з'ясували, що високим рівнем мотиваційного компонента володіють 6 учнів, середнім рівнем - 18 учнів і низьким рівнем - 3 учні.

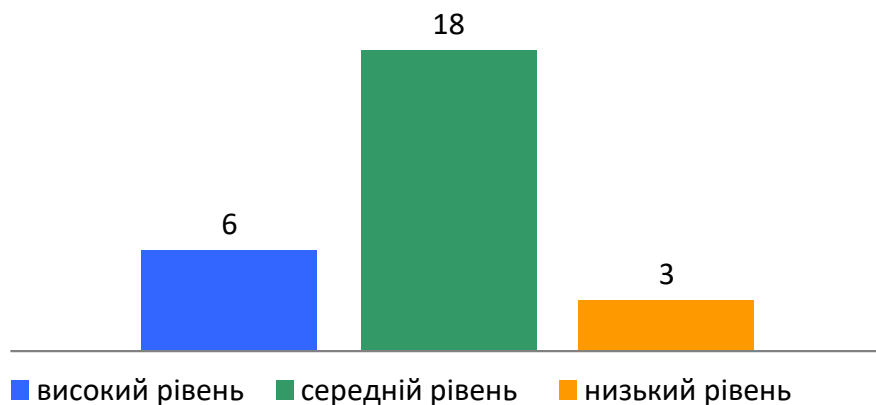

Рис. 2. Рівень мотиваційного компонента соціальної компетентності

Учень із високим рівнем мотиваційного компонента прагне до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності, прагне досягати успіхів, цінує творчість і ціннісно ставиться до себе та іншої особистості.

Учень із середнім рівнем мотиваційного компонента недостатньо прагне до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності та досягнення успіхів, недостатньо цінує творчість і недостатньо ціннісно ставиться до себе та іншої особистості.

Учень із низьким рівнем мотиваційного компонента не прагне до прояву себе в соціально схвалюваній діяльності та досягнення успіхів, не цінує творчість і не ціннісно ставиться до себе та іншої особистості.

Діяльнісний компонент містить у собі: сформованість навичок і способів соціально значущої діяльності; уміння спілкування та взаємодії в навчальній і позанавчальній діяльності; навички емоційної саморегуляції; володіння засобами організації своєї поведінки; навички проблемно-розв'язної поведінки. Для дослідження мотиваційного компонента було проведено спостереження за учнями. Метою проведення спостереження було виявлення рівня діяльнісного компонента соціальної компетентності учнів 2 "А" класу.

Аналіз результатів спостереження показав, що високим рівнем діяльнісного компонента володіють 10 учнів, середнім рівнем - 15 учнів і низьким рівнем - 2 учні.

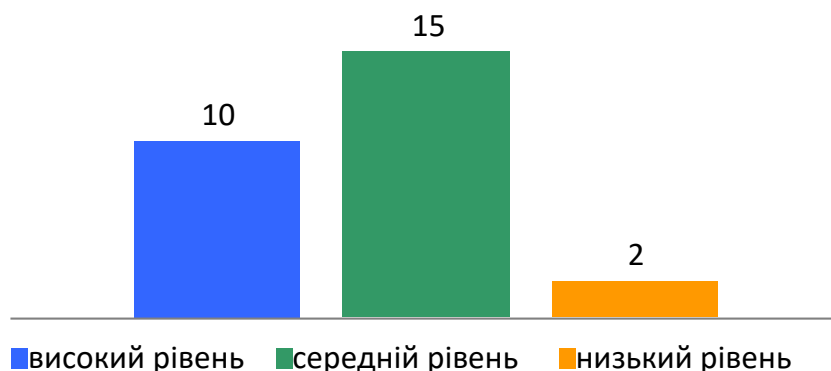

Рис. 3. Рівень діяльнісного компонента соціальної компетентності

В учнів із високим рівнем діяльнісного компонента сформовано навички та способи соціально значущої діяльності, уміння спілкування та взаємодії в навчальній і позанавчальній діяльності, навички емоційної саморегуляції та проблемно-вирішальної поведінки.

В учнів із середнім рівнем діяльнісного компонента недостатньо сформовані навички та способи соціально значущої діяльності, уміння спілкування та взаємодії в навчальній і позанавчальній діяльності, навички емоційної саморегуляції та проблемно-вирішальної поведінки.

В учнів із низьким рівнем діяльнісного компонента погано сформовані навички та способи соціально значущої діяльності, уміння спілкування та взаємодії в навчальній і позанавчальній діяльності, навички емоційної саморегуляції та проблемно-вирішальної поведінки.

Щоб визначити, який рівень соціальної компетентності переважає в учнів 2 "А" класу, було складено таблицю, в якій прописано рівні компонентів соціальної компетентності в кожного учня.

Таблиця 2.2

Кількість учнів за рівнем соціальної компетентності

Компонент	Рівень		
	Високий	Середній	Низький
Знансвий	5	22	-
Мотиваційний	6	18	3
Діяльнісний	10	15	2

За даними таблиці 2.2 видно, що в учнів 2 "А" класу переважає середній рівень знаннєвого, мотиваційного та діяльнісного компонента соціальної компетентності. Отже, можна сказати, що рівень соціальної компетентності учнів, який переважає - середній.

Таким чином, у ліцеї робота з розвитку соціальної компетентності молодших школярів відбувається у позаурочний час. Учні включаються в суспільно-корисну діяльність, беруть участь у підготовці та проведенні загальношкільних справ, беруть участь у конкурсах і змаганнях, що сприяє розвитку навичок взаємодії з оточуючими. Проведення діагностики соціальної компетентності молодших школярів, учнів 4 "А" класу призвело до висновку, що переважним рівнем соціальної компетентності в учнів є середній, але також виявлено учнів з високим і низьким рівнем соціальної компетентності.

Щоб підвищити в молодших школярів рівень соціальної компетентності було розроблено систему роботи, спрямовану на розвиток соціальної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності.

Ми згодні з думкою дослідниws Бібик Н [1] в тому, що основне завдання підвищити дані рівні до високого, а також вивести навчальні та соціальні вміння на більш якісний рівень розвитку і сформованості.

Низький рівень розвитку передбачає, що учні молодших класів не знаходять сенсу в навчанні, трудовій та іншій діяльності, не відчують причетності й не стосуються справ групи, класу. Самооцінка підпорядкована оцінці педагога, залежить від взаємин зі значущим оточенням, егоцентричні. Потрібності та важливості середньої освіти не розуміють, що сприяє негативній позиції до праці та навчання. Дитина прагне до ігрової діяльності, до розваг, задоволень, розваг. Знання з багатьох предметів неповні або не прив'язані до життєвих ситуацій.

Середній рівень розвитку передбачає, що духовні риси характерні системі раціональних переконань, які відповідають правилам суспільства, мають егоїстичні, індивідуалістичні наміри. Учень не сприймає цінності здобуття освіти для особистого розвитку, має поверхневі знання. Таке ставлення до освіти утворює вузькість інтересів дітей до предметів, що вивчаються, до трудової, соціальної та іншої суспільно-значущої діяльності. Як правило, заперечення трудових обов'язків на протигагу загальному прагненню до навчання. Здебільшого індивідуальні інтереси ставить вище колективних потреб, а інколи зовсім не вважає за потрібне враховувати суспільні потреби. Самовиховання, на думку учня, спирається на формування престижних якостей особистості, необхідних для утвердження себе в колективі.

Високий рівень. Учень перебирає на себе навчальні, соціально значущі, трудові та інші обов'язки, правомірно вважаючи це обов'язком перед суспільством, колективом, відчуває співучасть і причетність у справах останніх. Наявність великого інтересу в пізнанні, характерна старанність у навчанні та громадській діяльності. Самовиховання, інтерес до праці, прихильний до позитивних і здорових переконань. Учень самостійний, активний, патріотично налаштований, з ентузіазмом береться за культурно-освітню та будь-яку іншу роботу .

Таким чином, у молодших школярів розвиток соціальної компетентності в проєктній діяльності передбачає на підставі запропонованих підходів і принципів ефективно організувати проєктну діяльність, яка сприятиме розвитку соціальної компетенції.

2.3 Програма організації проєктної діяльності у дітей молодшого шкільного віку

Однією з потрібних сучасних форм виявляється організація проєктної діяльності. Актуальні результати освіти, наприклад, самореалізація, самовизначення, вміння приймати рішення, бути ініціативним досягаються саме через зазначену діяльність.

Важливо зауважити, що у своїй роботі Биковська О., Бут С., Дмитренко О. [35] вказує на наступний аспект, що справжнє проєктування можливе лише поза навчальним процесом, де складовими елементами проєкту є певне соціальне підґрунтя, як це було раніше в позашкільній роботі. "І це досить зручний змістовний простір. Освітня діяльність у початковій школі здійснюється на основі основної освітньої програми початкової загальної освіти НУШ.

Для реалізації позакласної діяльності надається широкий вибір для дитини на основі спектра напрямків дитячих об'єднань за інтересами, можливості вільного самовизначення і самореалізації дитини. Зміст занять, передбачених у межах позакласної діяльності, формується з урахуванням побажань учнів та їхніх батьків.

Позакласна діяльність здійснюється на підставі річного плану виховної роботи освітнього закладу та планів класних керівників (з урахуванням часу на підготовку, здійснення та рефлексію запланованих заходів), здійснюється соціальна робота та проєктна діяльність.

Аналіз уроків, що проводяться в початковій школі, показав, що проєктна діяльність є певною частиною освітнього процесу. Знову ж таки організація проєктної діяльності здійснюється стихійно, не існує єдиного підходу, достеменно не визначено етапів проєкту, критеріїв оцінювання проєктної діяльності учнів. Включеність у проєктну діяльність у дитини відбувається за тиском педагога.

Позакласна діяльність здійснюється в другій половині дня, після динамічної паузи та організовується за напрямками розвитку особистості (духовно-моральний, соціальний, загально інтелектуальний, загальнокультурний), що зазначені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Позакласна діяльність у початкових класах

Духовно-моральне	Фантазія, що уособлює...
	Музика в нашій душі
	Музика та інформатика
	Загальношкільні та класні заходи
Соціальне	Кам'яне сузір'я рідного краю
	Азбука
	Загальношкільні та класні заходи
Загальношкільні та класні заходи	Інформатика и ИКТ
	Уроки психологического развития
	Общешкольные и классные мероприятия
Загальнокультурне	Літературна майстерня (бібліотека)
	Добра дорога
	Подорож країною Етикету
	Світ моїми очима (англійська мова)
	Загальношкільні та класні заходи

Вивчивши стан проблеми у теорії та практиці, нами було запропоновано в експериментальному класі організувати проєктну діяльність, реалізувавши її в гуртку з однойменною назвою "Товариство "Проєктна діяльність", водночас розуміючи під "товариством" форму об'єднання людей, які володіють спільними інтересами та цілями організовуваної діяльності. Нами було розроблено і запропоновано програму, розраховану на учнів другого класу по 1 навчальній годині на тиждень.

Програмою визначено, що вона розрахована на учнів початкової школи. Напрямом програми зазначено, що дана діяльність створює інтерес до створення проєктів і формує в дітей соціальну компетентність. Сучасний акцент програми курсу робиться на тому, що набуті знання й уміння в подальшому навчанні сприятимуть успішній організації навчально-дослідницької діяльності, тобто загалом на середньому та старшому етапі шкільної освіти стануть фундаментом для реалізації навчальних, дослідницьких проєктів. Сучасні підходи – компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний підходи були реалізовані у програмі зазначеної роботи.

Проєктна діяльність у мікро- та макрогрупах, практична діяльність у бібліотеці та комп'ютерному класі, при цьому виконання рекомендацій керівника, як організувати навчально-дослідницьку діяльність, дало змогу сформулювати дослідницькі вміння.

Системний комплекс занять гуртка був націлений на розвиток активної, вмотивованої особистості, здатної до самоосвіти, яка має первинні навички пошуку, обробки та застосування інформації самостійно. Гурток "Товариство "Проєктна діяльність" сприяє розвитку та вихованню дитини, її пізнавального інтересу.

Головною думкою цього об'єднання було формування різних умінь молодших школярів від пошукових до комунікативних.

Мета була досягнута шляхом вирішення таких завдань:

- ознайомити учнів зі структурою дослідницької діяльності, з принципами та методами пошуку інформації;
- мотивувати учнів на виконання проєктних завдань, які передбачають старанність і самостійність;
- розвивати навички організації наукової роботи, вміння працювати зі словниками та енциклопедіями;
- прищеплювати інтерес до дослідницької роботи.

Заняття в гуртку були розбиті на дві основні складові, що мають теоретичний і практичний напрями. Здебільшого практична частина роботи займала більший час занять. При цьому проектна діяльність могла мати і груповий, і індивідуальний проєкт.

Було можливо, щоб кожна дитина мала право:

- не брати участь у жодному проєкті;
- одночасно з цим брати участь в інших проєктах, брати участь у різноманітних ролях;
- залишити в будь-який момент будь-який проєкт;
- у будь-який час розпочати свій, новий проєкт, при цьому визначивши його актуальність.

З урахуванням вікових і психологічних особливостей дітей, специфічності курсу "Товариство "Проектна діяльність" доцільно було застосовувати такі форми проведення занять, як екскурсія, зокрема інтернет-мандрівки, зустрічі з потенційними інформаторами, пошукові роботи. Такі форми роботи допомагали дітям відчувати почуття причетності, а також усвідомити свою значущість у цьому процесі, сприйняти цінність спілкування.

Проект мав на увазі творчу спрямованість і в жодному разі не мав контрольного характеру. Під час проєктної діяльності учні збільшили свій багаж знань і розвивали вміння, які потрібні для виконання роботи. Отже, діяльність молодших школярів у гуртку "Товариство "Проектна діяльність" мала особливості:

- була наявність практичної спрямованості та врахування вікових особливостей дітей;
- з урахуванням психологічних особливостей молодших школярів проєкти здебільшого мали короткостроковий характер;
- робота здебільшого над проєктами відбувалася не тільки в школі, а й удома, де від учнів не вимагалось самостійно без супроводу дорослих відвідувати деякі об'єкти, що пов'язано із забезпеченням безпеки учнів;

- робота над проєктами проводилася в груповій формі, це було важливим компонентом у формуванні вміння комунікації, а також сприяло розвитку особистісних якостей, таких як самореалізація, самопізнання;

- у змісті програми гуртка "Товариство "Проєктна діяльність" були прописані теми, що сприяли співпраці дітей з батьками та іншими представниками своєї родини, а значить мала місце реальна взаємодія родини та школи;

- у процесі проєктної діяльності величезне значення мала взаємодія з різними джерелами інформації, що сприяло розвитку інформаційної компетентності, пов'язаної з пошуком, опрацюванням, оцінкою отриманої інформації;

- завдання щодо виявлення обдарованих дітей, їхніх творчих здібностей, нахилів до різних видів діяльності було частково вирішене в даній діяльності.

У процесі проєктної діяльності було реалізовано основні принципи програми:

Принцип наступності. Реалізація завдань гуртка була здійснена через зв'язок позаурочної діяльності з навчальним процесом.

Принцип гуманізму. Повага і прийняття дитини як особистості. Забезпечення сприятливих умов для виявлення та розвитку здібностей дітей.

Принцип природоподібності та опори. Керівництво факторами природного та природнього розвитку; взяття до уваги інтересів і потреб дітей, опора на них.

Принцип систематичності та послідовності. Подача і прийняття знань, розвиток умінь у певній системі та логічній послідовності.

Принцип активності та самостійності. Побудова процесу на основі самостійності діяльності дітей, їхньої ініціативи та активних дій.

Також були допустимі важливі принципи в нашій роботі:

Принцип сумісності. Несуперечлива, солідарна діяльність із залученням батьків на всіх етапах проєкту, колективна і колегіальна робота дітей і дорослих.

Принцип зворотного зв'язку. Усі заняття наприкінці мали рефлексію. Спільно з учнями необхідно було обговорити, що вийшло і що не вийшло, дізнатися їхню думку, визначити їхній настрій і перспективу.

Принцип успішності. Кожному з нас важливо бути значущим і успішним. Ступінь успішності визначає її подальший настрій на роботу, на досягнення результату, її ставлення до її оточення, загалом до суспільства. Якщо дитина бачить, що її діяльність позитивно оцінена і прийнята, у наступних справах вона буде більш успішною, буде зацікавлена у визнанні успіху. Важливий факт полягає в тому, щоб оцінювання і визнання успіху було не тільки формальним, таким, що відображає реальне досягнення, а й людськи щирим.

Принцип стимулювання. Заснований на реальній винагороді, похвалі та заохоченні.

Підсумком програми курсу стали нові знання про:

- основні етапи організації проєктної діяльності (вибір теми, збір інформації, вибір проєкту, робота над ним, презентація);
- правильність визначення мети, об'єкта та висунення гіпотези дослідження;
- прийоми, способи, джерела отримання інформації (книжки, Інтернет-ресурси, відео-ролики, старші учні, батьки);
- про правила оформлення проєктів
- про методи пізнання (спостереження, експерименти).

Також на допомогу учням гуртка, вчителям, батькам учнів було розроблено пам'ятку "Створюю проєкт". Цей матеріал допоміг систематизувати знання зі створення проєктів, організувати правильний підхід до етапів проєкту.

Уся діяльність велася впродовж року з опорою на основне тематичне планування, зміст програми в рамках гуртка "Товариство "Проектна діяльність" (для учнів 4-х класів). Розкриємо суть цього змісту:

Тема 1. "Вступне заняття". Відведено було одну годину роботи. На занятті діти дізналися: Що означає словосполучення "проектна діяльність", її значення, сутність. Дізналися звідки і як можна взяти матеріал, необхідний для створення проєктів. Обговорили, що це можуть бути книжки з домашньої та шкільної бібліотеки, різноманітні ресурси з Інтернету (ті самі книжки в електронному вигляді, відео-блоги, відео-уроки, відео-презентації), телебачення, інформатори (члени сім'ї, вчителі, старші товариші), інші джерела. Як і кого обрати учасником проєкту. Обговорили, які існують види проєктів. Дізналися, що вони можуть визначатися за часом, як короткострокові, середньострокові, довготривалі проєкти, ділитися за кількістю учасників на індивідуальні, групові, колективні, виокремлюватись за змістом проєкту та бути монопредметними, міжпредметними, надпредметними.

Визначили, що проєкти можна класифікувати за головними видами діяльності, яка присутня в проєкті (навчальні, інформаційні (збирання та опрацювання інформації), ігрові (у формі гри), творчі, практикоорієнтовані (практичні). Дізналися наявні відмінності проєктної діяльності від традиційної навчальної діяльності.

Тема 2. Практико-орієнтований проєкт "Екологічний стан парків в околицях міста", який був розрахований на чотири заняття.

Обговорювали, яка проблема сьогодні існує в цій галузі, чи буде значущим наш продукт. Учасники домовилися про те, як, хто, про що збиратиме матеріал, який, на їхню думку, має увійти до нашої презентації.

Учасники домовилися про те, як, хто, про що збиратиме матеріал, який, на їхню думку, має увійти до нашої презентації. Був проведений тематичний похід на природу, а саме прогулянка до парку, де діти змогли побути ближче

до довкілля і відчутти значущість заявленої проблеми. Завершився проєкт оформленням інформаційного стенду, позначеного як "Парки міста". Була оформлена стінгазета про проведений похід і представлена у головному холі ліцею.

Тема 3. Творчий проєкт "Осінні свята". Проєкт розрахований на чотири заняття.

Було визначено коло питань, які хвилювали дітлахів: "Навіщо нам святкувати?", "Як правильно ми святкуємо різні дати?", "Чи піднімає нам настрій святкування".

Для того, щоб відповісти на ці запитання, ми вирішили зібрати інформацію про свята і провести їх у класі, підготувавши самостійно сам захід. Декілька хлопців продуктом цього заходу обрали виготовлення виробів.

Тема 4. Інформаційний проєкт "Осінній ярмарок". Проєкту відведено два заняття. Діти поставили собі запитання: "Чому саме у цей період наші предки проводили ярмарки"?".

Під час реалізації проєкту було зібрано інформацію про давню традицію проведів літа-осені, було знайдено рецепти давніх страв. Також було здійснено ярмарку-продаж.

Завершено проєкт доповіддю-повідомленням перед вчителем даного класу з подальшим частуванням стравами власного приготування.

Тема 5. Творчий проєкт "Наші бабусі та мами". На виконання проєкту заплановано три години. Діти поставили собі серйозне, на наш погляд, питання: "Чому, кажуть, що мамою бути непросто?". Було висунуто гіпотезу: "Якщо не бути мамою, то жити буде легше".

Під час реалізації проєкту було проведено дві екскурсії на роботу кількох із мам. Були проведені опитування серед мам і бабусь самих дітей. Головними запитаннями стали: "Чи легко бути мамою?", "Навіщо стають мамами?", "Коли тобі було легше жити: до появи дітей чи після? Чому?", "Що змінилося у твоєму житті після народження дитини?". Вечорами та у вихідні

дні діти спостерігали за мамами, бабусями, вели щоденник спостереження за їхніми справами.

Наприкінці проєкту було зроблено такий висновок: "мамою/бабусею бути нелегко, але буде нудно жити". Намальовано малюнки, портрети: "Це моя бабуся, мама", випущено стінгазету про маму. Малюнки були особисто передані мамам, а стінгазета прикрасила інформаційний стенд у холі школи.

Під час реалізації проєкту було підібрано вірші, пісні, сценки про шкільне приладдя, про школу загалом, про вчителів. Діти обрали режисера-постановника з числа учасників проєкту, ролі були розподілені між дітьми. У проєкті активно брали участь батьки учнів. Було також встановлено декорації, виготовлено прикраси та оформлено залу.

Захищено проєкт у вигляді святкового концерту: "Ми прощаємося з тобою, Початкова школа".

Як показала практика, використання проєктної діяльності як організованого способу пізнання, допомагає активно залучати практично всіх учнів до обговорення різних тем програми. Висловлювати свою думку, свою точку зору, висловлюватися про свої почуття, відчуття, емоції, спостереження під час спілкування з іншими людьми, з навколишнім світом загалом.

Головна умова визначалася у вигляді надання діяльності проблемного характеру. Включення нових, складніших завдань було закладено в кожному з наступних етапів проєкту.

Важливим принципом, що використовується в методиці організації творчої діяльності дітей, був системно опрацьований список творчих завдань, які ускладнювалися. Дитині необхідно було усвідомити логіку побудови цього завдання. Для цього викладачеві важливо різнобічно пояснювати послідовність дій і операцій. Для усунення труднощів, що виникають у процесі виконання дій у проєкті, дитині було запропоновано допоміжний методичний матеріал.

Організація проєктної діяльності молодших школярів включала в себе кілька стадій. У процесі яких реалізовувалися різні види педагогічної діяльності вчителя. На заняттях діти знайомилися з етапами організації проєктної діяльності, методами та засобами пошуку інформації, її обробки. Закономірності використання дидактичних засобів були представлені у вигляді правил для засвоєння дітьми.

На першому етапі одним із головних завдань педагога було формулювання цілей навчання та добір змісту навчального матеріалу здійснення вибору проблемної галузі. На даному етапі основним орієнтиром педагога є НУШ та особливості навчальної програми, у межах якої відбувалося навчання. Таким чином, до початку навчального року нами запропоновано не тільки тематичне планування з детальним розписом змісту кожної теми та кількістю виділених на неї годин, а й сформульовано список примірних тем для застосування дітьми проєктних умінь у гуртку "Товариство "Проєктна діяльність".

Зазначений перелік був відкритим, його особливістю була різноманітність тем, представлених на розгляд. Звідси випливало, що будь-хто зі школярів, учасників гуртка, міг також створювати проєкт на проблему, не внесenu до переліку тем, а запропоновану ним самостійно, але з невеликою умовою, лише після затвердження цієї теми вчителем.

На додаток до тематичного плану з цього курсу нами було розроблено список тем, на які можуть орієнтуватися молодші школярі під час здійснення проєктної діяльності в інтеграції з навчальними предметами:

Українська мова

1. Говорити правильно, красиво престижно!
2. Грамотним бути - модно!
3. Міні-збірка прислів'їв "Про дружбу".
4. Словник веселих слів.
5. Словник запахів.

6. Словник кольорів.
7. Власні імена учнів 4-х класів.
8. Навіщо потрібні псевдоніми?

Математика

1. Математика в розкрої одягу.
2. Математика у торгівлі.
3. Математика в будівництві.
4. Математика в кулінарії.
5. Математика в Стародавньому світі.
6. Професії, що вимагають хорошої математичної підготовки.
7. Побудуй макет будівлі з простих геометричних тіл.
8. Кулінарний довідник "Рецептурне число"
9. Колекціоную саморобні вимірювальні прилади.
10. Число 13 - містика чи просто математика?

ЯДС:

1. Об'єкти живої та неживої природи в їхніх відмінностях.
2. Газована вода - шкода чи користь.
3. Я вибираю здорову їжу.
4. Значення рослин на Землі.
5. Комахи, які тебе оточують.
6. Як тварин захищає забарвлення шерсті.
7. Роль заповідників в охороні природи.
8. Культурні рослини, плоди та насіння.
9. Осінні зміни - листопад.

Наступні етапи організації проєктної діяльності молодших школярів були спрямовані на розвиток пізнавального інтересу в межах нашого курсу. Організація цих етапів відбувалася вже за безпосередньої взаємодії педагога й учнів. У результаті розширення об'єктів взаємодії з різними інформаторами

даних, одержуваних під час попередніх опитувань, завдання етапів ускладнювалися.

Під час виконання проєктів було пройдено всі етапи та підетапи діяльності:

1. Визначення теми, проблемного питання, або занурення в проєкт. Робота над проєктом завжди була спрямована на розв'язання конкретної проблеми, проблемної ситуації.

2. В обов'язковому порядку складання плану дій або підготовка проєкту. У процесі вибору та дискусії проєкту визначався план спільних справ учасників. Створювалася скарбничка думок, начерків, варіантів і пропозицій реалізації проєкту. У ході всіх дій педагог був помічником, наставником у визначенні мети. На даному підетапі складалися підгрупи або індивідуальні списки учасників, де перед певною групою або кожним учасником проєкту ставилося своє підзавдання. Під час визначення обов'язків, враховувалися нахили дітей до усних висловлювань, аналітично мислити, до оформлення проєктного результату.

3. Пошук необхідної інформації – реалізація проєкту. Це також було обов'язковим етапом кожного проєкту. Важливим помічником на цьому етапі, безумовно, були інтернет-ресурси. Усю отриману інформацію опрацьовували колегіально, а в деяких проєктах, де дитина працювала індивідуально, обговорення відбувалося у форматі "учасник-педагог". Після спільного опрацювання інформації ухвалювався новий, найкращий варіант, необхідний для реалізації проєкту. При цьому педагог регулював послідовне виконання всіх операцій у будь-якій роботі учасників.

4. Отриманий продукт або результат праці. Учасники обирали можливі для себе способи проведення своєї роботи, уточнювали, аналізували зібрану інформацію, формулювали висновки. Педагог був у ролі коуч-консультанта. Результати виконаних проєктів були відчутні. Здебільшого це були практичні, конкретні результати, готові до використання в навчально-

виховній діяльності або в реальному житті школи. Проєкти школярів містили в собі малюнки або виготовлення альбомів, міні-музею, макета і різного роду театральних постановок і спектаклів. І т.д.

5. Презентація або представлення результатів готового продукту. Діти готували усні повідомлення, вчилися виступати перед усім класом, іншими учнями школи, батьками, вчителями. Під час захисту висловлювали, проявляли себе, пояснювали актуальність, значущість отриманого результату, розвиваючи при цьому свою ораторську майстерність.

6. Оцінка результатів, самого процесу. Кожен проєкт оцінювався не тільки зовнішніми суддями, а й безпосередньо всіма учасниками занять. Хлопці із задоволенням аналізували дії та результати інших, у взаємодії з педагогом переглядали роботи і власні, і колег по проєкту, вчилися їх оцінювати.

Критеріями оцінювання результатів роботи учасників були:

- уміння визначати проблему, ставити мету;
- вміння складати та реалізовувати план;
- уміння використовувати різні джерела інформації, методи дослідження;
- вміння працювати у співпраці;
- уміння рахуватися з іншою думкою;
- уміння долати труднощі;
- уміння проводити рефлексію.

На заключному етапі також проводилася рефлексія. Пропонувалися до обговорення такі питання як:

1. Чи з'явилися у вас нові знання, уміння в процесі роботи над проєктом?
2. Вам було цікаво працювати над проєктом? Що було найцікавіше?
- 3 Чи були у вас труднощі в роботі? Як ви з ними справлялися?

4. Чи є у вас якісь зауваження щодо роботи та пропозиції до майбутніх проєктів?

5. Чи комфортно вам було працювати з педагогом?

На кінець навчання згідно з даною програмою у випускників сформовано такі особистісні якості:

- навчально-пізнавальний інтерес до нового навчального матеріалу та способів розв'язання нового завдання;

- орієнтація на розуміння причин успіху в позанавчальній діяльності, зокрема на самоаналіз і самоконтроль результату, на аналіз відповідності результатів вимогам конкретного завдання;

- здатність до самооцінки на основі критеріїв успішності позанавчальної діяльності;

- засади громадянської ідентичності особистості у формі свідомості "Я" як громадянина України, почуття причетності та гордості за свою Батьківщину;

- почуття прекрасного та естетичні почуття на основі знайомства зі світовою та вітчизняною художньою культурою.

Висновки з другого розділу

Дослідно-експериментальна робота з розвитку соціальної компетенції у молодших школярів засобом проєктної діяльності здійснювалася на базі освітнього закладу КЗ «Ліцей №1» Долинської міської ради.

В експериментальному класі робота велася в позаурочний час шляхом організації гуртка "Товариство "Проєктна діяльність" на основі розробленої та запропонованої програми. Проєктна діяльність здійснювалася поетапно та мала проблемний характер.

У контрольному класі навчання здійснювалося тільки за традиційно визначеною методикою, позакласна діяльність з елементами проєктування не велася.

Практичні дії з організації проєктної діяльності в молодших школярів як одна з умов розвитку соціальної компетенції довели їхню придатність і результативність, що знайшло відображення в позитивній динаміці результатів, підвищенні рівнів сформованості соціальної компетенції.

Як засвідчили результати підібраних і застосованих нами діагностичних методик, у процесі практико-дослідницької діяльності відбулося поступове зниження низьких показників сформованості рівнів соціальної компетенції та підвищення високого рівня сформованості соціальної компетенції. У дітей експериментального класу відбулися зміни на рівні самооцінки, мотивації та морально-етичного визначення у бік збільшення.

ВИСНОВОК

Виконане дослідження підтвердило гіпотезу і засвідчило ефективність теоретично обґрунтованої та реалізованої під час експериментально-дослідної роботи соціальної компетенції у молодших школярів через проєктну діяльність під час позакласної роботи.

1. Під час дослідження проаналізовано науково-педагогічну, психолого-педагогічну літературу. Вивчено історію методу проєктів, проєктної діяльності. Розглянуто сучасний стан проблеми дослідження – як організувати проєктну діяльність, що сприятиме формуванню у молодших соціальної компетенції.

2. Встановлено, що розвиток соціальної компетенції у молодших школярів є метою педагогічної діяльності загальноосвітнього закладу.

3. Теоретично обґрунтовано та апробовано систему роботи щодо розвитку соціальної компетенції у молодших школярів через проєктну діяльність. При побудові системи роботи з розвитку соціальної компетенції у молодших школярів необхідно враховувати такі педагогічні особливості: необхідність розвитку емоційно-ціннісних стосунків до подій суспільного життя та цілеспрямоване використання педагогічних ситуацій.

4. Складено та запропоновано до реалізації програму організації проєктної діяльності молодших школярів. Розробка цієї програми відбувалася з опорою на НУШ у галузі освіти. Було враховано моменти застосування методу проєктів у навчальному процесі.

5. Під час дослідження на початковому етапі було підібрано засоби діагностики, визначено критерії, показники та рівні сформованості особистісних універсальних навчальних дій. 6. Результати засвідчили, що середній відсоток дітей, які мають високий і середній рівні сформованості соціальної компетенції, зріс, відповідно, водночас і відсоток учнів із низьким рівнем сформованості соціальної компетенції на кінець дослідження впав.

Аналіз результатів експериментальної роботи, динаміка сформованості соціальної компетенції у молодших школярів вказують на ефективність розробленої системи роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібік Н. М. Структура і зміст соціальної компетентності. *Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 2020. С. 116–120.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : моногр. К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. 336 с.
3. Варецька О. В. Розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи у системі післядипломної педагогічної освіти: монографія. Запоріжжя: Кругозір, 2015. 532 с.
4. Волковська Т. Проєктування як метод особистісно орієнтованого навчання . *Початкова школа*. 2006. №40. С.9-10.
5. Голубенко М.К. Проєктна діяльність у школі / *упорядник М.К. Голубенко*. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.
6. Глебова Н. І. Специфіка соціальної компетентності фахівців водного транспорту в умовах сучасного ринку праці: дис. ... д-ра соц. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2019. 473 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне, 2011. 552 с.
8. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7-8. С. 71–74.
9. Губарева Д. В. Соціальна компетентність в умовах сучасної початкової школи України. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2020. С. 27–34.

10. Гушлєвська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці. – Шлях освіти, 2004. №3 С. 22–24.
11. Данилейко С. І. Шляхи формування соціальної компетентності учнів початкової школи. *Соціум. Наука. Культура* : матер. наук. конф. URL : <http://intkonf.org/danileykosi-shlyahi-formuvannya-sotsialnoyi-kompetentnostiuchniv-pochatkovoyi-shkol>
12. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>
13. Дзененко О. Формування соціальної компетентності молодших школярів. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/199237431.pdf>
14. Додусенко Н.О., Нетужилова І.В. Проектна діяльність у початковій школі. – Х.: Вид. група «Основа», 2010. 223с.
15. Докторович М. О. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. № 3. С. 144–147. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30622/1/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.pdf>
16. Закон України «Про освіту». 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
17. Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.
18. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37–40.
19. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності учнів молодших класів в умовах сучасного інформаційного простору. URL : https://lib.iitta.gov.ua/10469/1/Otros_2015_6_11.pdf
20. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL :

<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/01/KONTSEPTSIYA-ROZVYTKUGROMADYANSKOYL-OSVITY-V-UKRAYINI.pdf>

21. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія. Київ, 2009. 416 с.
22. Ліннік О.О. Методика викладання освітньої галузі «Людина і світ». Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 248с.
23. Лопатіна Л. В. Формування соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку. URL : <https://vseosvita.ua/library/formuvannasocialnoi-kompetentnosti-u-ditej-molodsogo-skilnogo-viku-74073.html>
24. Мантула Т.І. Проектні технології: теорія і практика. Кіровоград : ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2008. 150 с.
25. 46.Мальцева О. І. Кіберсоціалізація як особливий вид соціалізації особистості. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Соціалізація особистості в умовах сучасних викликів.* 2020. № 2 (333). Ч. 2. С. 190–199.
26. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка.* Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.
27. Метод проектів: особливості застосування в початковій школі. Посіб. для вчителів початкових класів, слухачів курсів підвищення кваліфікації, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Видавництво Київського міського педагогічного університету імені Б.Д.Грінченка. 2009. 42с.
28. Нова українська школа : поради для вчит. / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
29. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>

30. Нова українська школа: організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу : навч.-метод. посіб. / Н. І. Гущина, Т. Г. Орлова, Л. Г. Кондратова. — К. : Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.
31. Костюк Г. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ, 1989. 608 с.
32. Онопрієнко О. Проекти в початковій школі : тематика та розробка занять / упоряд. О. Онопрієнко, О. Кондратюк. Київ : Шкільний світ, 2007. 128 с.
33. Орлова Л.А. Участь молодших школярів в проєктнодослідницькій роботі. *Початкова школа*. 2007, №3. С. 12-16.
34. Педагогічна практика у початкових класах: навч.-метод.посіб. з педагогічної практики для студ. спеціальності «Початкова освіта»/ [укладачі Варяниця Л.О., Данієлян А.Я., Желанова В.В. та інші]. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2008. – 192с.
35. Позашкільна освіта в Україні : навч. посіб. / [Биковська О.В., Бут С.В., Дмитренко О.П. та ін.] ; за ред. О. В. Биковської. К. : ІВЦ АЛКОН, 2006.224с.
36. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18
37. Проценко О. В. Соціальна компетентність молодших школярів як предмет наукових досліджень. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35 (88). С. 451–457.
38. Сидоренко В. Концепти Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. *Методист*. 2018. № 5. С. 4–17.
39. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / Т. Ф. Алексеєнко; за ред. І. Д. Зверєвої. Київ, 2008. 336 с.
40. Сохань Л.В. Життєва компетентність особистості: науковометодичний посібник. Київ : Богдана. 520 с.

41. Субіна О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів гуманітарних спеціальностей в умовах магістратури: дис. ... канд. пед. наук / Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ. 2015. 248 с.
42. Типова освітня програма О. Я. Савченко. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2019/11/1-2-dodatki.pdf>
43. Флярковська О. Психолого-педагогічні умови формування соціальної компетентності підлітків. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2019. № 4 (75). С. 36–40.
44. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. *Соціальні виміри суспільства*: зб. наук. пр. Київ : ІС НАН України, 2008. Вип. 11. С. 352–362.
45. Юрченко О. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 7 (61). С. 234–244.
46. Юрчик О.В. Впровадження проектної технології в навчальний процес. [Навчальний посібник]. Хмельницький : НВО №5 ім. С. Єфремова, 2015. 88 с.
47. Яценко Т.С. Соціально-психологічне навчання у підготовці майбутніх вчителів. К.:ВШ, 1987.110с.
48. Pits I., Byhar A., Prokop I. Formation of Tolerance of Future Primary School Teachers. Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, 2020. P.387-394.
http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3678/1/_ТАРОФТ_09.06.2020.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика компетентностей Беспалової Г. М.

Інструкція: якщо ти повністю згоден із наведеним твердженням, якщо ти вважаєш, що це "абсолютно про тебе", то напиши в бланку (+3); якщо ти категорично не згоден, це точно "не про тебе", то напиши (-3); якщо ти сумніваєшся, то напиши ту цифру, що ближча до твоєї позиції; якщо ти не знаєш, як можна відповісти, то напиши (0).

Бланк опитувальника:

1. Правила за якими живе моя школа, мій клас я приймаю, вважаю, що вони розумні.
2. У мене була можливість дізнатися, за якими правилами живе моя школа.
3. Для того, щоб існувати школа, клас, держава повинні мати свої правила.
4. Можливо, правила, за якими живе мій клас, моя школа мені й не подобаються, але я вважаю, що їх потрібно дотримуватися.
5. У мене є можливість змінити правила, за якими живе мій клас, моя школа.
6. Я б хотів більше знати про правила чи закони, за якими живе моя держава.
7. Я б хотів більше знати про правила чи закони, за якими живе моє суспільство.
8. Я відчуваю себе громадянином своєї держави.
9. Як громадянин своєї держави я маю права та обов'язки, і я знаю їх.
10. У мене є достатньо знань і вмінь, щоб добре влаштуватися в житті.
11. У мене є достатньо вмінь, щоб домогтися того, чого я хочу.
12. Я знаю і вмію достатньо, щоб, опинившись в іншій школі або іншому місті, почуватися своїм.

13. Зі своїми однокласниками, я спілкуюся або разом робимо щонебудь крім уроків.

14. Шкільні свята мені цікаві.

15. У нас у школі часто відбувається щось цікаве крім уроків.

16. Моє життя більше залежить від моїх батьків, ніж від мене.

17. Моє життя більше залежить від того, як складуться обставини.

18. Мої успіхи в школі залежать від мене.

19. Мої стосунки з людьми більше залежать від мене, ніж від тих, з ким я спілкуюся.

20. Я несу відповідальність за те, як я чиню.

21. Для того, щоб зрозуміти іншу людину, потрібно іноді уявляти себе на її місці, і думати про те, що вона відчуває.

22. Я можу поставити себе на місце іншої людини і зрозуміти, що вона відчуває.

23. Я б міг дружити (або дружу) з людиною з іншим кольором шкіри, або іншої національності.

24. Серед моїх друзів тільки росіяни, і я не хотів би, щоб у моїй компанії з'явилася людина іншої національності.

25. У моєму класі або компанії є люди іншої національності, і я з ними маю добрі стосунки.

Аналіз результатів проводиться за 7-бальною шкалою: від (-3) до (+3) балів. Відповіді випробовуваного переводять у 7-бальну шкалу, і далі підраховують загальну суму балів і окрему суму за кожним діагностованим параметром. Відповідно до отриманої суми балів визначається рівень знаннєвого компонента соціальної компетентності за такою шкалою:

- від 145 до 175 балів - високий рівень (понад 80 %);

- від 71 до 139 балів - середній рівень (41-79 %); - від 0 до 70 балів - низький рівень (нижчий за 40 %).

Додаток В

**Діагностика соціальної компетентності молодших школярів
Перелигіної О. А. та Фішман І. С.**

Бланк тесту:

№ I рівень

1. Чи зміг би ти, працюючи в групі, взяти на себе відповідальність і бути старшим у ній?

а) у жодному разі

б) так, я завжди хочу бути першим в) так, якщо тобі надають довіру однокласники

2. Коли ви відстоюєте свою думку, то:

а) можете відмовитися від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи б) залишитеся при своїй думці, які б аргументи не висувалися в) зміните свою думку, якщо вас будуть

примушувати

II рівень

3) Ти б обрав школу, у якій будеш навчатися, тому, що:

а) туди пішли вчитися твої друзі б) вона недалеко від дому в) там цікаво вчитися

4. Для того щоб ти встиг зробити всі необхідні справи:

а) потрібно скласти план і чітко його дотримуватися б) не обов'язково складати план в) не потрібно нічого

планувати

III рівень

5. У вільний час я зазвичай:

а) лежу на дивані перед телевізором б) безцільно тиняюся по вулицею в) відвідую гуртки за

інтересами

6. Якщо ти вже вирішив, яку професію обереш, коли виростеш, то:

а) будеш регулярно відвідувати потрібні гуртки, секції б) будеш відвідувати гуртки та секції за настроєм в) не будеш, бо це забирає багато часу

Правильність кожного завдання оцінюється відповідно до рівня складності. За правильну відповідь, дану в I рівні складності, дається один бал. За правильну відповідь, дану в II рівні складності, дається два бали. За правильну відповідь, дану в III рівні складності, дається три бали. За результатами перевірки підраховувався сумарний бал. Максимальна кількість набраних балів - 12. Відповідно до отриманих балів визначається рівень мотиваційного компонента соціальної компетентності за такою шкалою:

- від 9 до 12 балів - високий рівень (понад 70 %);
- від 6 до 8 балів - середній рівень (51-69 %);
- від 0 до 5 балів - низький рівень (нижче 50 %).

Рівні компонентів соціальної компетентності учнів 4 "А" класу